

ŽIVOT MLADIH U SRBIJI: UTICAJ KOVID-19 PANDEMIJE

ŽIVOT MLADIH U SRBIJI:
UTICAJ KOVID-19 PANDEMIJE

ŽIVOT MLADIH U SRBIJI: UTICAJ KOVID-19 PANDEMIJE

RAD | OBRAZOVANJE | BEZBEDNOST | MENTALNO ZDRAVLJE | POVERENJE
U INSTITUCIJE | VOLONTIRANJE | MIGRACIJE

Kvantitativno i kvalitativno istraživanje sa preporukama

Izdaje

Misija OEBS-a u Srbiji

Krovna organizacija mladih Srbije

Autor i autorka

Boban Stojanović i Tamara Vukov

Lektura i korektura

Anja Jokić

Uredila

Milena Stošić

ISBN 978-86-80578-10-1

Tiraž

500

Priprema i štampa

Dosije studio, Beograd

Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u ženskom gramatičkom rodu obuhvataju i muški i ženski rod osoba na koje se odnose.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji

KROVNA
ORGANIZACIJA
MLADIH SRBIJE

Napomena: Izradu i objavljivanje ovog istraživanja podržala je Misija OEBS-a u Srbiji. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autoru i autorki i ne predstavljaju nužno stav Misije OEBS-a u Srbiji.

Boban Stojanović, MA
Tamara Vukov, MA

ŽIVOT MLADIH U SRBIJI: UTICAJ KOVID-19 PANDEMIJE

RAD | OBRAZOVANJE | BEZBEDNOST
MENTALNO ZDRAVLJE | POVERENJE U INSTITUCIJE
VOLONTIRANJE | MIGRACIJE

Beograd, 2020

SADRŽAJ

Ka solidarnom međusektorskom odgovoru na krizu. . . .	7
1. Uvod	9
2. Kvantitativno istraživanje.	13
2.1. Opis uzorka	14
2.2. Rad i zarade	18
2.3. Obrazovanje	26
2.4. Mentalno zdravlje i osećaj bezbednosti tokom pandemije.	31
2.5. Ponašanje u toku pandemije i poverenje u institucije	48
2.6. Migracije	57
2.7. Volontiranje	59
3. Kvalitativno istraživanje	67
3.1. Obrazovanje tokom pandemije.	67
3.2. Bezbednost i zdravlje mladih tokom pandemije.	73
3.3. Rad, zarade i egzistencija mladih	80
3.4. Organizovanje i volontiranje mladih.	88
4. Diskusija o rezultatima, preporuke i zaključci	95

KA SOLIDARNOM MEĐUSEKTORSKOM ODGOVORU NA KRIZU

PREDGOVOR

Drage čitateljke i čitatelji,

U proteklom periodu pokazalo se da virus kovid-19 ne predstavlja samo globalnu zdravstvenu krizu, već dalekosežno utiče i na društvene i ekonomske tokove, proizvodeći višestruke posledice po živote ljudi.

Iako su mlade žene i muškarci inicijalno bili viđeni kao deo društva u manjem riziku od pandemije, danas ne postoji sumnja da je njen uticaj sistemski i da društveno-ekonomski neproporcionalno pogađa mlade ljude širom sveta. Na posledice neadresiranja ovakvih ishoda ukazuju i brojna globalna i evropska istraživanja, upozoravajući na dugoročne efekte za „karantin generaciju“.

Tekuća kriza iznela je na površinu postojeće barijere sa kojima se mladi susreću na putu ka punom ostvarenju prava na autonomiju, ali i produbila nejednakosti posebno u smislu prava na rad i obrazovanje, što se posledično odražava i na njihovo mentalno zdravlje. Organizacije mladih i za mlade odolevaju ozbiljnim izazovima u sprovođenju svojih programa i rada u zajednici.

Uprkos tome, mladi i organizovani mladi bili su na prvoj liniji odgovora na pandemiju, podržavajući i inicirajući brojne volonterske akcije podrške i solidarnosti.

Istraživanje pred vama, koje je sprovedla Krovna organizacija mladih Srbije uz podršku Misije OEBS-a u Srbiji, ilustruje položaj i stavove mladih u Srbiji u kontekstu pandemije, uka-

zuje na okrnjena prava mladih i nudi preporuke za međusektorski i solidarni odgovor na krizu.

Nadamo se da će ponuditi empirijsku osnovu u kreiranju pristupa i politika koje uključuju perspektivu mladih žena i muškaraca, uzimaju u obzir njihov položaj, ali i njihov kapacitet i spremnost da doprinesu društvu u celini.

Milena Stošić, Misija OEBS-a u Srbiji
Stefan Đorđević, Krovna organizacija mladih Srbije

1. UVOD

Pandemija KOVID-19 virusa je obeležila 2020. godinu i potpuno promenila ceo svet, posebno u prvoj polovini godine. Potpuno izmenjen kontekst obrazovanja, rada, kretanja, okupljanja, ponašanja, provođenja slobodnog vremena, života sa porodicom, partnerima i slično je sigurno uticala na gotovo celokupnu populaciju kako u svetu, tako i u Srbiji.

Pandemija je započela u decembru 2019. godine u Kini, a nakon toga se ubrzo proširila na ceo svet. Prvi slučaj oboljenja od KOVID-19 virusa u Srbiji je zabeležen 6. marta 2020. godine, a vanredno stanje je uvedeno 15. marta¹ i trajalo je do 6. maja 2020. godine.² Vanredno stanje je definisano članom 200. Ustava Republike Srbije³ koji predviđa da se vanredno stanje proglašava kada javna opasnost ugrožava opstanak države i građana. Činom proglašavanja vanrednog stanja mogu se propisati mere kojima se odstupa od Ustavom zajemčenih ljudskih i manjinskih prava, a tokom vanrednog stanja je donet niz odluka kojima se pre svega ograničavala sloboda kretanja građana.

Mladi, kao posebna društvena kategorija, posebno su pogođeni tokom pandemije o čemu svedoče, sada već brojni izveštaji i intervencije na globalnom nivou. Prema Departmanu za ekonomske i socijalne poslove Ujedinjenih nacija,

---

1 Odluka o proglašenju vanrednog stanja, „Sl. glasnik RS“ br. 29/2020.

2 Odluka o ukidanju vanrednog stanja, „Sl. glasnik RS“ br. 65/2020. godine.

3 Ustav Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 98/2006.

u svom dokumentu objavljenom 27. marta⁴ u delu „Odgovor mladih na pandemiju“, navodi se da KOVID-19 utiče na sve delove stanovništva, a da mladi ljudi mogu imati ključnu ulogu kako u upravljanju krizom, tako i u oporavku nakon krize. Iako je nepoznato kako virus utiče na mlade ljude, Vlade širom sveta imaju mandat kroz Svetski program akcija za mlade da osiguraju servise za mlade kako bi se zadovoljile potrebe mladih ljudi. Istakli su da je važno osigurati da se čuje glas mladih tokom pandemije KOVID-19.

Među-agencijska mreža za razvoj mladih Ujedinjenih nacija (UN IANYD) je 23. marta objavila saopštenje⁵ povodom Mladih i pandemije KOVID-19 virusa koje je podržalo 50 entiteta Ujedinjenih nacija i 166 omladinskih entiteta širom sveta. Saopštenje sugerise da mladi već doprinose podizanju svesti o pandemiji i jačanju veza, pružanju podrške drugima kroz volontiranje, kao i prikupljanju podataka i monitoringu podataka, zaštiti ljudskih prava i ukazuju na socio-ekonomske posledice krize. Ističe se i da iako mladi već preduzimaju korake za zaustavljanje širenja bolesti i ublažavanje posledica pandemije, da je od presudne važnosti prepoznati i kakve uticaje pandemija ima i koje može da ima na mlade ljude i njihova prava kao što su pravo na zdravlje, sigurnost, zaposlenje, obrazovanje, učešće, inkluziju, mir i sigurnost.

Savet za mlade Saveta Evrope je takođe izdao saopštenje⁶ u kom poziva države članice da nastave da štite prava

---

4 Videti: <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/04/YOUTH-FLASH-Special-issue-on-COVID-19-1.pdf>

5 Videti: <https://www.un.org/development/desa/youth/wp-content/uploads/sites/21/2020/04/IAYND-Statement-COVID19-Youth.pdf>

6 Videti: <https://rm.coe.int/16809e3847>

mladih, posebno mladih iz osetljivih i manjinskih grupa i da promovišu demokratsku participaciju.

Krovna organizacija mladih Srbije (KOMS), kao najviše nezavisno predstavničko telo mladih, uključila se u odgovor na pandemiju KOVID-19. U martu je organizovan sastanak sa nadležnim Ministarstvom omladine i sporta, kao i sa drugim akterima omladinske politike na kom je razgovarano o tome kako omladinski sektor može da pomogne tokom vanrednog stanja. Dogovoreno je zajedničko delovanje, upućen je apel o volontiranju mladih kroz organizovano volontiranje i smanjenje rizika za mlade kroz pojedinačne i potencijalno rizične volonterske inicijative.

U svom redovnom godišnjem Alternativnom izveštaju o položaju i potrebama mladih, KOMS je jedan deo istraživanja posvetio pitanjima pandemije KOVID-19 virusa i time ukazao na značaj ispitivanja i istraživanja posledica pandemije na mlade.⁷

Gljučni zadatak ovog istraživanja bio je da utvrdi kako pandemija utiče na život mladih ljudi u Republici Srbiji i na koji način redefiniše njihove živote. Kroz celo istraživanje – kvantitativno i kvalitativno, fokus je bio na pravima mladih kroz različite oblasti (pravo na obrazovanje, pravo na zaposlenje, pravo na bezbednost, pravo na zdravlje, pravo na mentalno zdravlje itd).

Istraživanje je realizovano u periodu od avgusta do oktobra 2020. godine i obuhvatilo je stavove mladih tokom različitih perioda pandemije – tokom vanrednog stanja (mart-maj) i period nakon vanrednog stanja (od maja). Odnosno,

---

7 Boban Stojanović; Aleksandar Ivković, Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2020. godina, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2020, str. 263–271.

želeli smo da utvrdimo da li postoje razlike u stavovima mladih o važnim temama povezanim sa pandemijom tokom perioda vanrednog stanja i nakon njega.

U kvantitativnom delu istraživanja, cilj nam je bio da vidimo da li su i na koji način ugrožena prava mladih tokom pandemije – kako je pandemija uticala na rad i zarade mladih koji su zaposleni, kao i kako je uticala na formu, modele i način obrazovanja mladih koji su u procesu obrazovanja. Želeli smo da ispitamo kako su se mladi osećali tokom pandemije, da li su se osećali bezbednosno i zdravstveno ugroženi, koliko i kako su se manifestovali strahovi kod mladih. Dodatno, istraživali smo kako su se mladi ponašali tokom pandemije, da li su poštovali pravila i mere koje je država donosila, kako ih ocenjuju i kako vide reakciju nadležnih organa tokom cele pandemije. Istraživali smo i da li je pandemija korona virusa uticala na planove, razmišljanja i stavove mladih o migracijama. Dodatno, proveravali smo koliko su mladi volontirali tokom pandemije i kako je volontiranje bilo organizovano.

Kroz kvalitativno istraživanje (fokus grupe) želeli smo da dodatno produbimo pojedine oblasti prava mladih ispitivane kroz kvantitativno istraživanje. Dublje smo istražili proces obrazovanja, prednosti, prepreke i mane prethodne, ali i predstojeće školske/akademske godine. Želeli smo da utvrdimo kako i na koji način su funkcionisali radni odnosi i poslovno prilagođavanje novim okolnostima tokom i posle vanrednog stanja. Istraživali smo i kako je pandemija uticala na bezbednost i zdravlje određenih grupa mladih, ali i kako su se mladi organizovali i volontirali tokom pandemije.

Dodatno, o nalazima istraživanja smo diskutovali sa relevantnim akterima u oblasti omladinske politike u Srbiji

(resorne institucije, međunarodne organizacije, savezi mladih, organizacije mladih i za mlade, eksperti/kinje u oblasti omladinske politike, mladi) kako bismo kreirali određeni set preporuka usmerenih na umanjenje negativnih efekata pandemije na prava mladih u Republici Srbiji.

2. KVANTITATIVNO ISTRAŽIVANJE

Kvantitativno istraživanje je realizovano kroz online upitnik za mlade uzrasta od 15 do 30 godina na teritoriji Republike Srbije. Tip uzorka je namerni/ciljani na populaciju mladih kao dela opšte populacije u odnosu na godine (od 15 do 30 godina), a u okviru tog (osnovnog) skupa uzorak je stratifikovan na osnovu godina, pola, regiona prebivališta, tipa naselja, nivoa obrazovanja i radnog statusa.

Upitnik se sastojao iz devet grupa pitanja: 1. Osnovni podaci; 2. Rad i zarade; 3. Obrazovanje; 4. Bezbednost i osećaji tokom pandemije; 5. Ponašanje u toku pandemije i poverenje u institucije; 6. Migracije; 7. Volontiranje.

Sva pitanja u upitniku su bila zatvorenog tipa (ponuđeni odgovori, višestruki odgovori i skale), a upitnik se sastojao od ukupno 60 pitanja. Nijedno pitanje nije bilo obavezno za ispitanice. Upitnik je popunilo ukupno 1103 ispitanica sa teritorije Republike Srbije.

U analizi dobijenih podataka rađena su testiranja razlika u odgovorima po polu, godinama, regionu prebivališta, tipu naselja i nivou obrazovanja. U analizi su korišćene klasične deskriptivne analize: frekvencije i ukrštanja, kao i testovi (Independent Samples t Test, One-Way ANOVA itd.) na nivoima značajnosti *** = $p < 0,001$; ** = $p < 0,01$; * = $p < 0,05$.

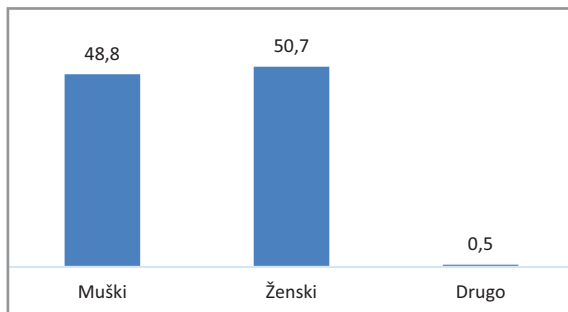
Tabela 1. Metodologija istraživanja

Istraživački instrument: upitnik	Veličina uzorka: 1103
Istraživačka tehnika – tehnika prikupljanja podataka: onlajn anketa	Period realizacije istraživanja: avgust – septembar 2020.
Ciljana populacija: mladi od 15 do 30 godina	Margina greške sa 95% verovatnoće: Za incidencu 5% je +/- 1,29; Za incidencu 10% je +/- 1,77; Za incidencu 50% je +/- 2,95.
Tip uzorka: stratifikovani na osnovu godina, pola i regiona prebivališta, tipa naselja i nivoa obrazovanja.	Program obrade podataka: Statistical Package for the Social Sciences (SPSS)

2.1. Opis uzorka

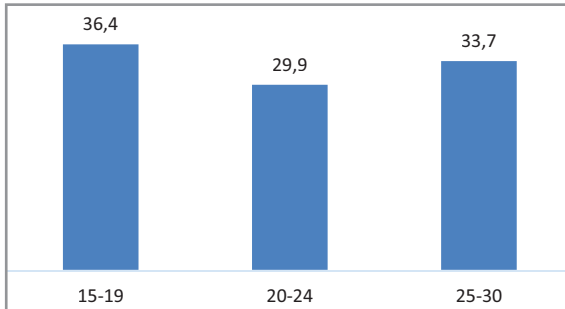
U ovom delu ćemo predstaviti uzorak mladih koji je bio deo istraživanja. U odnosu na rod ispitanica, u istraživanju je učestvovalo 48,8% mladih muškaraca, 50,7% mladih žena i 0,5% mladih koji su se u pogledu roda opredelili za odgovor – nešto drugo.

Grafikon 1. Opis uzorka u odnosu na rod ispitanica

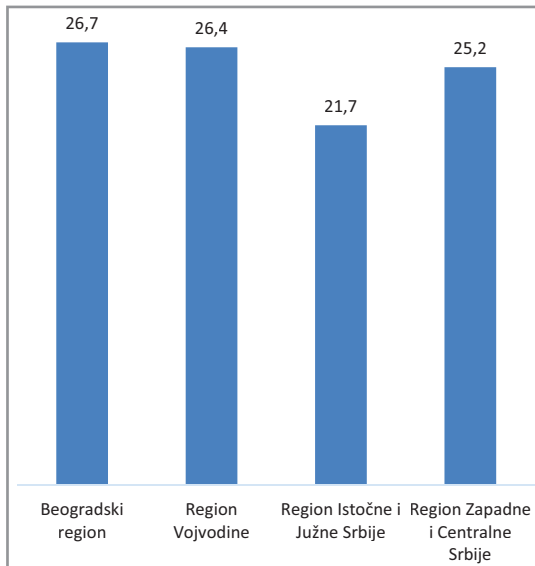
U odnosu na godine ispitanica, mladih od 15 do 19 godina je 36,4%, mladih od 20 do 24 godine je 29,9%, a mladih u grupi od 25 do 30 godina je 33,7%.

Grafikon 2. Uzorak u odnosu na godine ispitanica

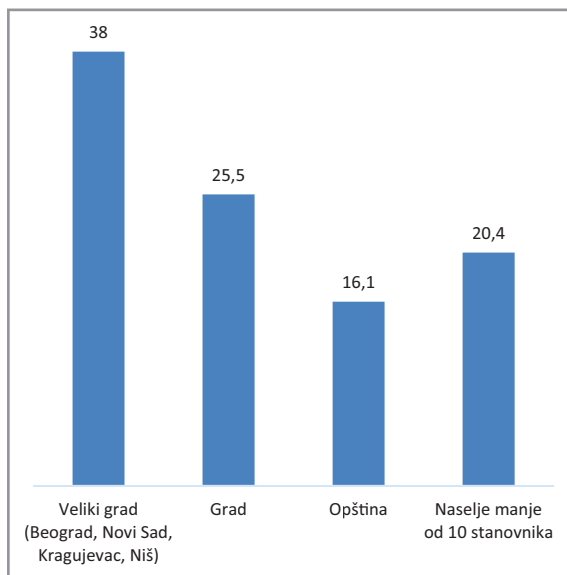
U odnosu na region prebivališta, u uzorku je 26,7% mladih iz Beogradskog regiona, 26,4% iz regiona Vojvodine, 21,7% iz regiona Istočne i Južne Srbije i 25,2% iz regiona Zapadne i Centralne Srbije.

Grafikon 3. Uzorak na osnovu regiona prebivališta

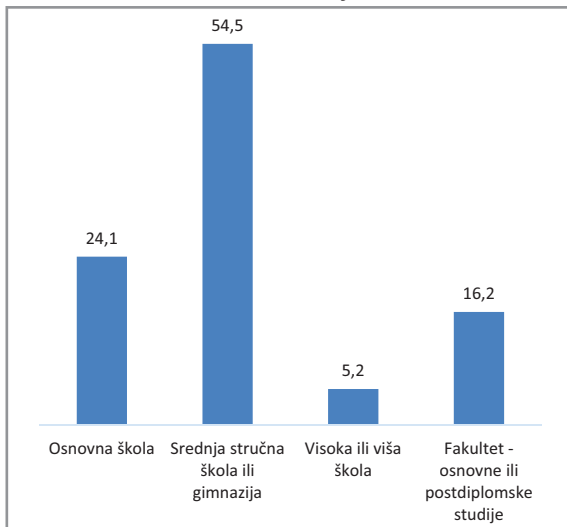
U odnosu na tip naselja u kome žive ispitanice, 38% mladih je iz velikog grada (Beograd, Novi Sad, Niš, Kragujevac), 25,5% mladih je iz gradova, 16,1% mladih iz opština i 20,4% mladih koji žive u naseljima manjim od 10 000 stanovnika.

Grafikon 4. Uzorak u odnosu na tip naselja

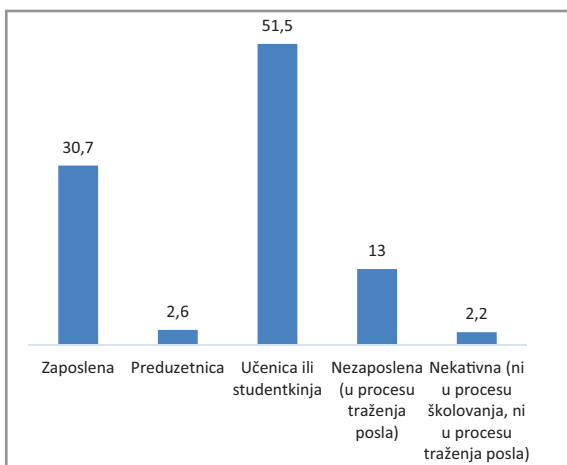
U uzroku našeg istraživanja, 24,1% mladih je završilo osnovnu školu, 54,5% mladih je završilo srednju stručnu školu ili gimnaziju, 5,2% visoku ili višu školu i 16,2% je završilo fakultet.

Grafikon 5. Uzorak na osnovu najvišeg nivoa stečenog obrazovanja

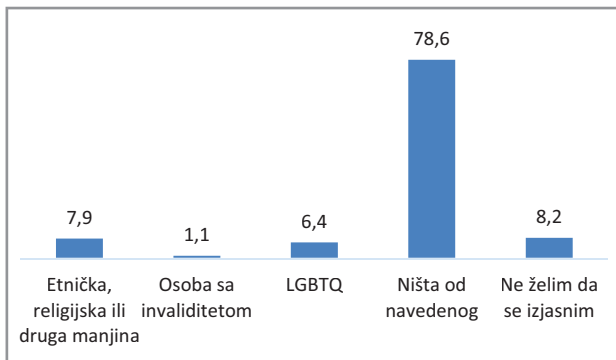
U uzorku je 30,7% mladih zaposleno, preduzetnica je 2,6%, učenica i studentkinja je 51,5%, nezaposlenih je 13% i neaktivno je 2,2% mladih.

Grafikon 6. Uzorak u odnosu na radni status

U pogledu identiteta ispitanica, u uzorku je 7,9% mladih navelo da je etnička, religijska ili druga manjina, 6,4% se izjasnilo da pripada LGBTQ grupi, 1,1% da su osobe sa invaliditetom, dok je 78,6% mladih navelo da nije ništa od navedenog, a 8,2% nije želelo da se izjasni.

Grafikon 7. Uzorak u odnosu na identifikaciju mladih

2.2. Rad i zarade

U ovom delu istraživanja predstavljamo rezultate upitnika u pogledu mladih koji su bili zaposleni pre/tokom/nakon vanrednog stanja, odnosno tokom trajanja pandemije. Cilj ovog dela istraživanja je da vidimo da li je i na koji način pandemija uticala na rad mladih, na uslove rada, na produktivnost, na njihove zarade i percepciju sigurnosti radnih mesta mladih.

Tabela 2. Zaposlenost tokom vanrednog stanja

Da li ste radili tokom vanrednog stanja	%
Da, kao i pre	53,7
Da, ali povremeno (skraćeno radno vreme, pojedinim danima)	24,7
Ne, dobila sam otkaz dok traje vanredno stanje, pa sam posle vraćena na posao	9,1
Ne, dobila sam trajni otkaz	12,6

Najveći broj mladih je radio kao i pre vanrednog stanja (53,7%), zatim oni koji su radili, ali povremeno (24,7%), procenat mladih koji su dobili otkaz dok je trajalo vanredno stanje, pa su posle vraćeni na posao je 9,1%, a trajni otkaz je dobilo 12,6% mladih.

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na godine⁸.⁸ Mladi iz najstarije grupe (25–30) su u većim procentima nastavili da rade kao i pre vanrednog stanja u odnosu na druge dve kategorije (odgovor „Da, kao i pre“ u odnosu na godine: 15 – 19 godina = 42,9%, 20 – 24 godine = 45,7%, 25 – 30 godina = 59,6%).

Postoji statistički značajna razlika i u odgovorima u odnosu na region prebivališta^{**} ispitanica. Mladi iz Regiona Zapadne i Centralne Srbije su značajno više odgovorili da rade kao i pre vanrednog stanja (odgovor „Da, kao i pre“ u odnosu na regione: Beogradski = 50,4%, Vojvodina = 49,3%, Istočna i Južna Srbija = 42,5% i Zapadna i Centralna Srbija = 68,1%).

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima ispitanica u odnosu na tip naselja^{***} u kome žive. Mladi koji žive u naseljima manjim od 10 000 stanovnika su značajno više radili kao i pre vanrednog stanja (odgovor „Da, kao i pre“ u odnosu na tip naselja: Veliki grad = 52,2%, Grad = 42,6%, Opština = 45,1%, Naselje manje od 10 000 stanovnika = 70,7%).

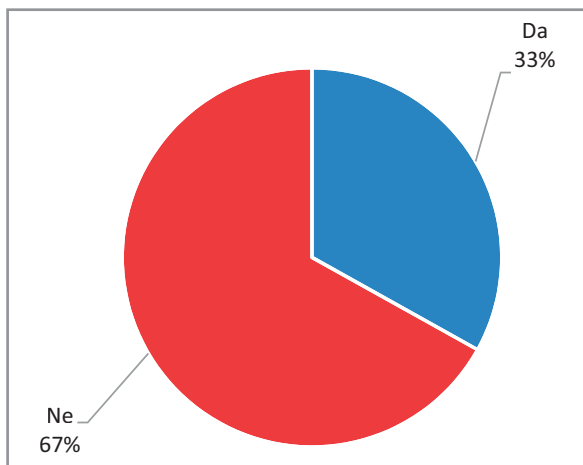
Pitali smo mlade da li su se plašili da će ostati bez posla tokom vanrednog stanja.

---

8 Tokom celog teksta, statističke razlike su označene zvezdicama * u odnosu na statističke nivoe značajnosti:

*** = $p < 0,001$; ** = $p < 0,01$; * = $p < 0,05$.

Grafikon 8. Strah od gubitka posla tokom vanrednog stanja

Jedna trećina mladih se plašila da će ostati bez posla tokom vanrednog stanja, a dve trećine mladih se nije plašilo.

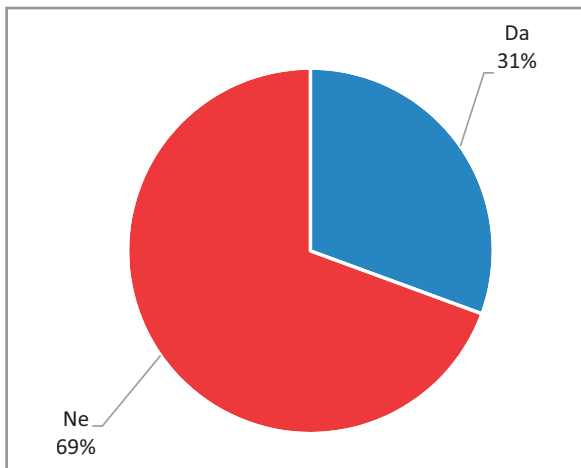
Postoji statistički značajna razlika u odgovorima mladih u odnosu na region*** prebivališta. Mladi iz regiona Beograda (43,3%) i Vojvodine (42,7%) su se značajno više plašili za posao u odnosu na regione Istočne i Južne Srbije (28,4%) i Zapadne i Centralne Srbije (15,4%).

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima mladih u odnosu na tip naselja*** u kome žive ispitanice. Kako raste veličina naselja, tako je rastao i strah kod ispitanica (Odgovor „Da“: Naselje manje od 10 000 stanovnika = 19%, Opština = 32%, Grad = 33,9%, Veliki grad = 42,4%).

Pitali smo mlade i da li se sada plaše da će ostati bez posla zbog posledica pandemije.

Grafikon 9. Trenutni strah od gubitka posla

Vidimo da se procenat straha od gubitka zaposlenja minimalno smanjio u odnosu na vanredno stanje. I kod ovog odgovora postoje statistički značajne razlike u odnosu na region prebivališta*** i tip naselja* u kom žive ispitanice.

Pitali smo zaposlene mlade gde im je bilo radno mesto tokom vanrednog stanja, odnosno da li su radili na radnom mestu, od kuće ili na nekom trećem mestu.

Tabela 3. Rad tokom vanrednog stanja

Tokom vanrednog stanja ste radili:	%
Od kuće	39,5
Na radnom mestu	43,9
Povremeno od kuće, povremeno na radnom mestu	13,9
Van kuće, ali na mestu koje je drugačije od uobičajnog	2,7

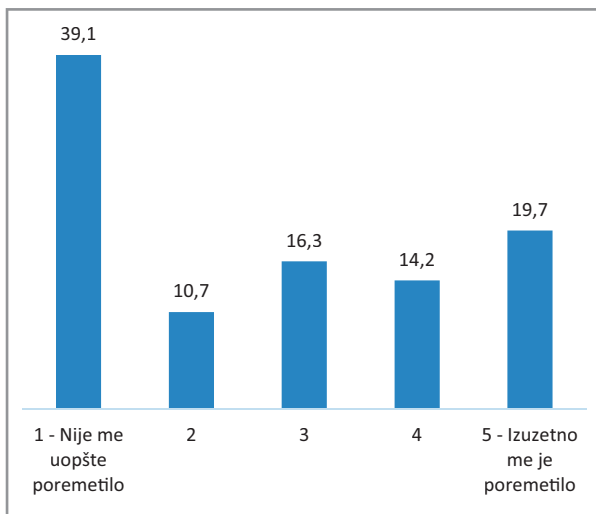
Najveći broj mladih je radio na radnom mestu (43,9%), ali veliki broj mladih je radio i od kuće (39,5%). Zatim sle-

de mladi koji su povremeno radili kod kuće, a povremeno na radnom mestu (13,9%) i najmanje je mladih koji su radili na nekom novom mestu (2,7%).

Postoji značajna statistička razlika u odgovorima u odnosu na pol*** ispitanica. Mnogo više mladih žena je radilo od kuće (59,2%) u odnosu na mlade muškarce (29,2%).

Na pitanje ukoliko su radili od kuće, koliko ih je to poremetilo na skali od 1 – Nije me uopšte poremetilo do 5 – Izuzetno me je poremetilo, prosečna vrednost odgovora je 2,65.

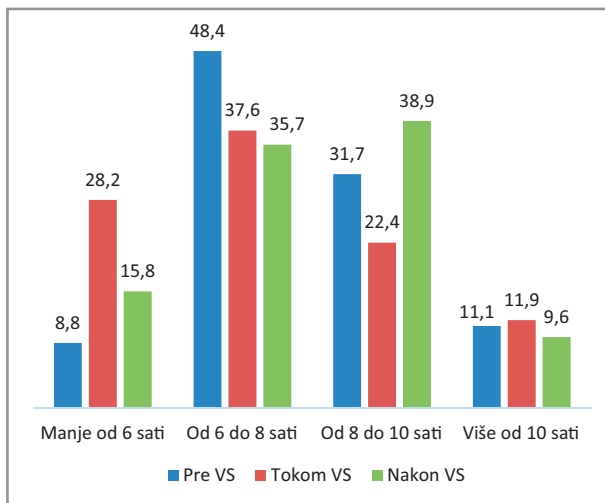
Grafikon 10. Rad od kuće

Za one mlade koji su radili od kuće, najveći procenat njih smatra da ih to nije uopšte poremetilo (39,1%), dok je skoro petina mladih istaklo da ih je izuzetno poremetilo (19,7%).

Pitali smo mlade koliko su radili pre, za vreme i nakon vanrednog stanja i odgovori su sledeći:

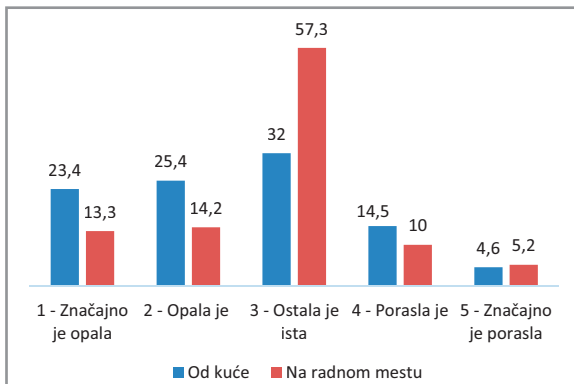
Grafikon 11. Sati rada pre, tokom i nakon vanrednog stanja

Kao što vidimo iz grafikona, pre vanrednog stanja, za vreme i nakon istog, menjao se broj sati koliko su mladi radili. Pre vanrednog stanja najveći broj mladih je radio od 6 do 8 sati (48,4%), zatim od 8 do 10 sati (31,7%), dok je za vreme vanrednog stanja najveći broj mladih radio od 6 do 8 sati (37,6%), zatim manje od 6 sati (28,2%), a nakon vanrednog stanja najviše mladih radi od 8 do 10 sati (38,9%), pa zatim od 6 do 8 sati (35,7%).

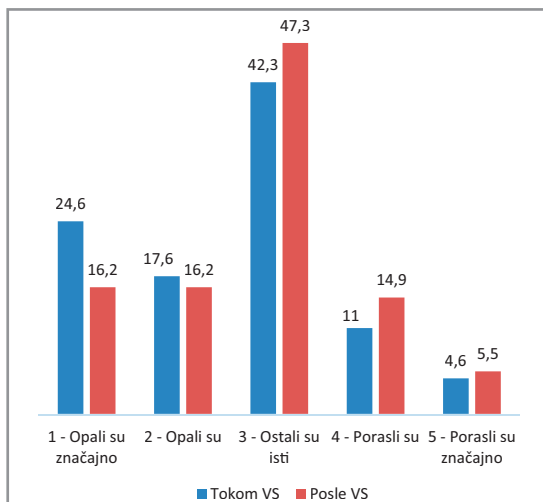
Pitali smo mlade da ocene svoju produktivnost na poslu tokom vanrednog stanja od kuće i na radnom mestu, na skali od 1 – Značajno je opala do 5 – Značajno je porasla, prosečne vrednosti odgovora su 2,51 (od kuće) i 2,80 na (radnom mestu).

Grafikon 12. Produktivnost mladih na poslu u zavisnosti od radnog mesta

Od mladih smo želeli da saznamo i kakva je situacija sa prihodima bila tokom vanrednog stanja, ali i nakon njega. Na skali od 1 – Opali su značajno do 5 – Porasli su značajno, prosečne vrednosti odgovora su 2,53 (tokom vanrednog stanja) i 2,77 (posle vanrednog stanja).

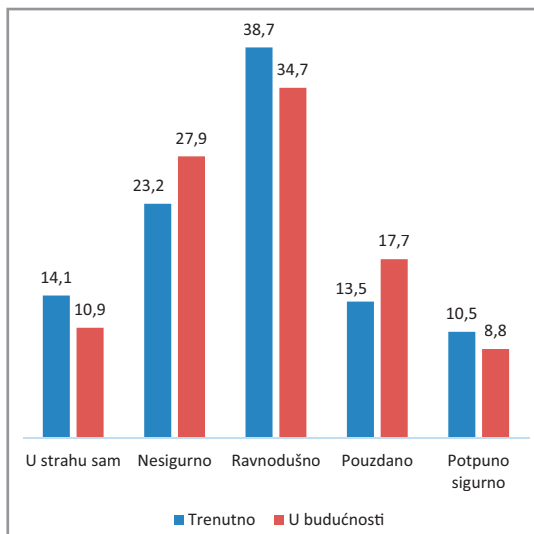
Grafikon 13. Prihodi mladih tokom i posle vanrednog stanja

Za najveći broj mladih prihodi su i tokom (42,3%) i posle vanrednog stanja (47,3%) ostali isti. Ipak, prihodi su opali tokom vanrednog stanja za 42,2% mladih tokom vanrednog stanja i 32,4% mladih nakon vanrednog stanja.

Pitali smo mlade i kako vide perspektivu svog radnog mesta, kako trenutno, tako i u budućnosti.

Grafikon 14. Perspektiva radnih mesta

Najveći broj mladih na perspektivu svog radnog mesta kako trenutno, tako i u budućnosti gleda ravnodušno (38,7% trenutno i 34,7% u budućnosti). Ipak, u strahu od gubitka radnog mesta trenutno je 14,1%, a u budućnosti 10,9% mladih. Trenutno je nesigurno za svoje radno mesto 23,2% mladih, a u budućnosti 27,9% mladih.

Ovo poglavlje nam ukazuje na koji način je pandemija uticala na rad i zarade mladih, odnosno na njihova prava u pogledu rada, zarada, zaštite na radu i sl. Podaci iz upitnika nam govore da je značajnom broju mladih bilo ugroženo pravo na rad tokom pandemije (ili samo tokom vanrednog stanja), kao i da je oko 1/3 mladih imala ili ima strah od

ugroženog prava na rad, odnosno strah od gubitka posla. U pogledu radnih obaveza, pandemija je uticala na značajan deo mladih i njihovu produktivnost. Za značaj deo mladih, prihodi su opali tokom pandemije što je nezanemarljivo uticalo na njihov kvalitet života.

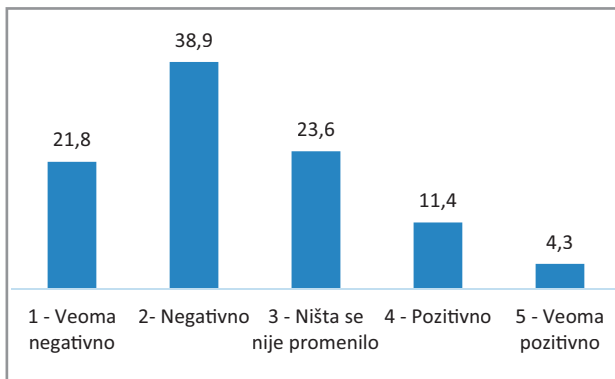
Zaštita poslova mladih i njihovih zarada mora biti jedan od prioriteta donosioca odluka u narednom periodu, posebno ukoliko pandemija potraje duže vreme.

2.3. Obrazovanje

U ovom poglavlju cilj nam je bio da vidimo kako su pandemija i vanredno stanje uticali na prava mladih na obrazovanje, na celokupan proces obrazovanja mladih, kako učenica, tako i studentkinja. Želeli smo da ispitamo kakva je njihova percepcija o uticaju pandemije na njihovo obrazovanje, da li su imali onlajn nastavu, kako je ocenjuju, kakve će biti posledice po obrazovanje i lični razvoj i kako smatraju da će izgledati naredna školska/akademska godina.

Pitali smo mlade kako je vanredno stanja uticalo na njihovo školovanje, na skali od 1 – Veoma negativno, do 5 – Veoma pozitivno, prosečna vrednost odgovora je 2,37.

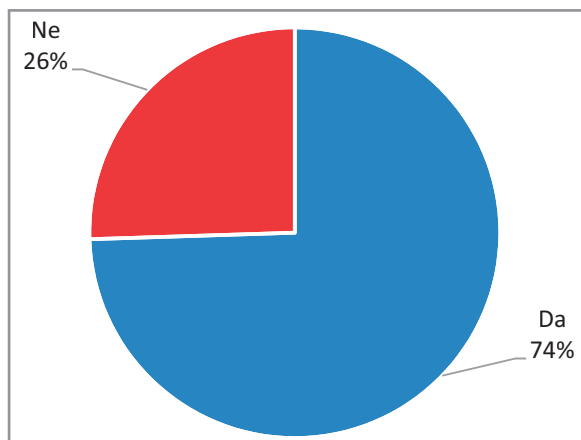
Grafikon 15. Uticaj vanrednog stanja na školovanje

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na pol*** ispitanica. Mladi muškarci značajno više smatraju da je vanredno stanje negativno uticalo na njihovo obrazovanje u odnosu na mlade žene. 65,6% mladih muškaraca je dalo odgovore 1 i 2 u odnosu na 56,2% mladih žena. Takođe, postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na nivo obrazovanja** i mladi koji su u srednjoj školi manje negativno ocenjuju uticaj vanrednog stanja na obrazovanje u odnosu na one na fakultetima.

Pitali smo mlade da li su tokom vanrednog stanja imali onlajn nastavu i velika većina (oko 3/4) mladih je imalo onlajn nastavu.

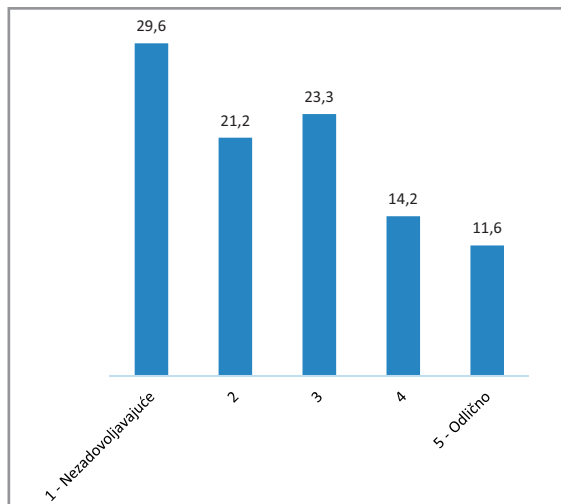
Grafikon 16. Onlajn nastava tokom vanrednog stanja

Postoji značajna razlika u odgovorima ispitanica u odnosu na tip naselja*** u kome žive. Mladi iz naselja manjih od 10 000 stanovnika su značajno manje imali onlajn nastavu (58%) u odnosu na veća naselja (prosečno oko 80%).

Pitali smo mlade i da ocene onlajn nastavu na skali od 1 – Nezadovoljavajuće, do 5 – Odlično, a prosečna vrednost odgovora je 2,57.

Grafikon 17. Ocena onlajn nastave

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na pol*** ispitanica (mlade žene pozitivnije ocenjuju onlajn nastavu sa prosečnom ocenom 2,78 u odnosu na mlade muškarce sa prosečnom ocenom 2,30).

Pitali smo mlade da procene da li su tokom pandemije imali pristup obrazovanju kakav je neophodan za njihov lični napredak.

Grafikon 18. Pristup obrazovanju tokom pandemije

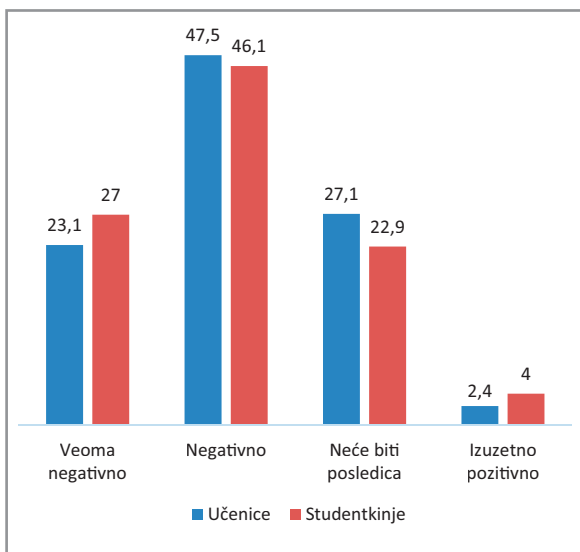

Tek 6,1% mladih smatra da je imalo pristup obrazovanju kakav je neophodan za lični napredak, dok 36,5% mladih smatra da nije imalo pristup obrazovanju kakav je neophodan. Za petinu mladih (19,5) je pristup bio omogućen s obzirom na situaciju, a 32,1% mladih smatra da nije imalo adekvatan pristup, ali da razume situaciju u kojoj se nalazi celo čovečanstvo tokom pandemije.

Odvojeno smo pitali ispitanice u odnosu na stupanj obrazovanja u kome se nalaze – učenice i studentkinje, kako vide posledice pandemije po svoje obrazovanje.

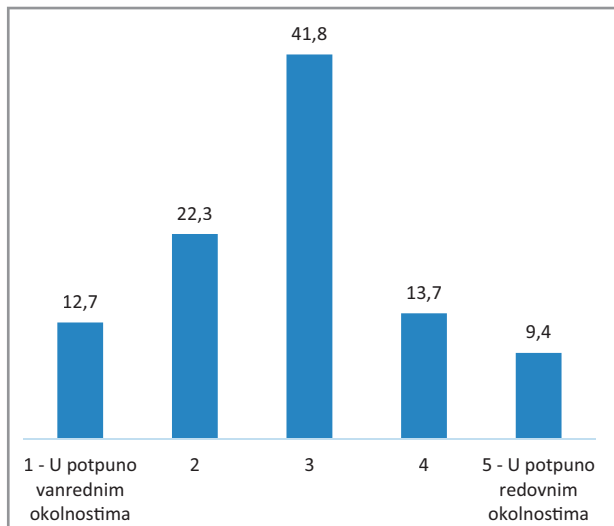
Grafikon 19. Posledice pandemije po obrazovanje – učenice i studentkinje

Kao što vidimo iz grafikona, učenice i studentkinje slično vide posledice pandemije po svoje obrazovanje. I učenice i studentkinje smatraju da će pandemija negativno uticati na njihovo obrazovanje, a tek 27,1% učenica i 22,9% studentkinja smatra da neće biti posledica.

Pitali smo mlade kako misle da će izgledati naredna školska/akademska godina na skali od 1 – U potpuno vanrednim okolnostima, do 5 – U potpuno redovnim okolnostima, a prosečna vrednost odgovora je bila 2,85.

Grafikon 20. Kako će izgledati naredna školska i akademska godina

Najveći broj mladih smatra da će naredna školska i akademska godina proći delimično u vanrednim, a delimično u redovnim okolnostima (41,8%). Odgovor 1 – da će godina proći u potpuno vanrednim okolnostima je dalo 12,7% mladih, a odgovor 5 – da će godina proći u potpuno redovnim okolnostima je dalo 9,4% mladih.

U ovom poglavlju smo želeli da vidimo kako je pandemija uticala na pravo mladih na obrazovanje. Značaj broj mladih (više od ½) smatra da je pandemija negativno uticala na njihovo školovanje što svakako ugrožava njihovo pravo na obrazovanje. Jedan značajan deo mladih nije imao onlajn nastavu, a zabrinjavajuće su ocene mladih u odnosu na kvalitet onlajn nastave. Jako mali procenat

mladih smatra da je imao odgovarajući pristup obrazovanju, a velika većina smatra da će posledice pandemije biti negativne što značajno utiče na njihove rezultate i ostvarivanje prava na kvalitetno obrazovanje, a konsekventno i rad.

Donositeljke odluka moraju kreirati sistem obrazovanja značajno višeg kvaliteta u novonastalim uslovima i ukoliko pandemija potraje duži vremenski period, kako bi se mladima obezbedilo pravo na kvalitetno obrazovanje.

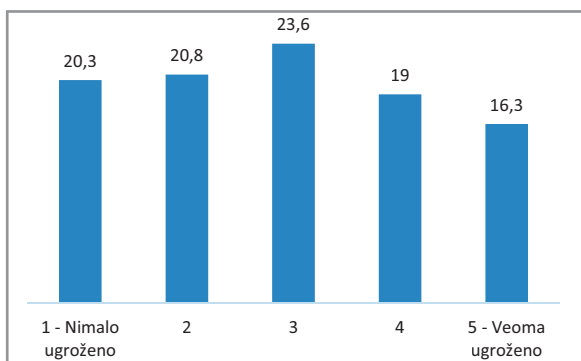
2.4. Mentalno zdravlje i osećaj bezbednosti tokom pandemije

U ovom poglavlju cilj nam je bio da ispitamo kako su se mladi osećali tokom pandemije, tokom vanrednog stanja i kako se osećaju sada, kao i kakva je bila njihova percepcija bezbednosne i zdravstvene ugroženosti.

Pitali smo mlade koliko su se osećali ugroženo tokom vanrednog stanja, ali i koliko se osećaju ugroženo u momentu popunjavanja upitnika.

Koliko su se mladi osećali ugroženo tokom vanrednog stanja na skali od 1 – Nimalo ugroženo do 5 – Veoma ugroženo, prosečna vrednost odgovora je bila 2,90.

Grafikon 21. Osećaj ugroženosti tokom vanrednog stanja

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na pol*** ispitanica. Ugroženije su se osećale mlade žene (prosečan odgovor 3,05) u odnosu na mlade muškarce (2,73).

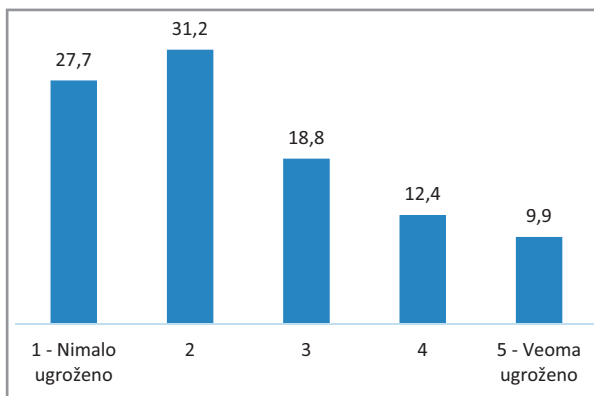
Postoji statistički značajna razlika u odgovorima mladih u odnosu na region prebivališta*** ispitanica. Mladi iz regiona Istočne i Južne Srbije (3,10) i Beograda (3,06) su se osećali ugroženije od mladih iz regiona Vojvodine (2,82) i regiona Zapadne i Centralne Srbije (2,64).

Takođe, postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na tip naselja*** ispitanica. Što mladi žive u većoj sredini, to je osećaj ugroženosti bio veći. Mladi iz velikih gradova su se osećali najviše ugroženo (3,13), zatim u gradovima (2,90), opštinama (2,84) i naseljima manjim od 10 000 stanovnika (2,53).

Postoji i statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na nivo obrazovanja* ispitanica. Što su mladi više obrazovani, to je osećaj ugroženosti bio viši tokom vanrednog stanja. Mladi sa završenim fakultetom su se najviše osećali ugroženo (3,17), zatim oni sa visokom ili višom školom (3,12), zatim sa srednjom stručnom školom ili gimnazijom (2,86) i na kraju mladi sa završenom osnovnom školom (2,85).

Koliko se mladi sada osećaju ugroženo u odnosu na pandemiju KOVID-19 virusa, na skali od 1 – Nimalo ugroženo do 5 – Veoma ugroženo, prosečna vrednost odgovora je 2,46.

Grafikon 22. Trenutni osećaj ugroženosti

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na pol*** ispitanica. Ugroženije su se osećale mlade žene (prosečan odgovor 2,75) u odnosu na mlade muškarce (2,33).

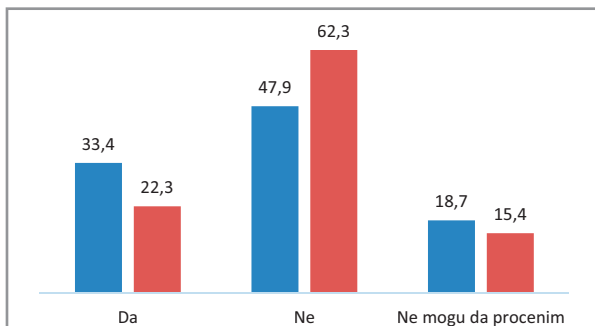
Postoji statistički značajna razlika u odgovorima mladih u odnosu na region prebivališta** ispitanica. Mladi iz regiona Istočne i Južne Srbije (2,58) i Beograda (2,60) su se ugroženije osećali od mladih iz regiona Vojvodine (2,30) i regiona Zapadne i Centralne Srbije (2,36).

Takođe, postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na tip naselja* ispitanica. Što mladi žive u većoj sredini, to je osećaj ugroženosti i sada veći. Mladi iz velikih gradova se osećaju najviše ugroženo (2,65), zatim u gradovima (2,59), opštinama (2,57) i naseljima manjim od 10 000 stanovnika (2,46).

Iz ova dva pitanja vidimo da su se mladi značajno ugroženije osećali tokom vanrednog stanja nego u periodu realizacije istraživanja (avgust – oktobar). Primetno je i da su se mladi iz velikih gradova, a pre svega iz Beograda osećali ugroženije u odnosu na druge.

Pitali smo mlade da li su imali osećaj ugrožene bezbednosti tokom vanrednog stanja i da li u trenutku popunjavanja upitnika imaju osećaj da im je ugrožena bezbednost.

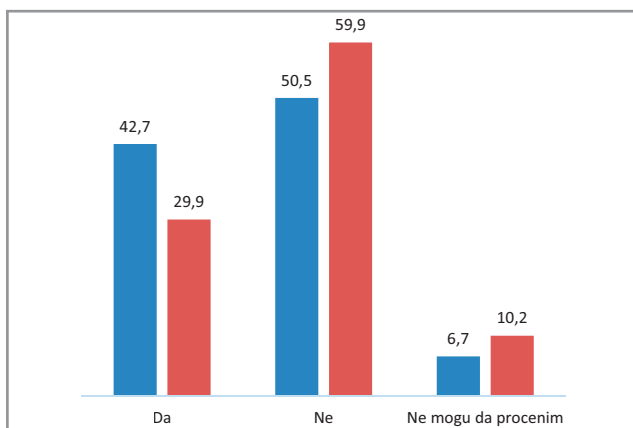
Grafikon 23. Osećaj ugrožene bezbednosti tokom vanrednog stanja i sada

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na nivo obrazovanja*** ispitanica. Da su bile bezbedno ugroženije tokom vanrednog stanja su smatrale one koje su više obrazovane (odgovor „Da“: fakultet = 40,7%, srednja stručna škola ili gimnazija = 32,4%, osnovna škola = 27,5%).

Pitali smo mlade da li su se osećali zdravstveno ugroženo tokom vanrednog stanja i da li se sada osećaju zdravstveno ugroženo.

Grafikon 24. Osećaj zdravstvene ugroženosti tokom vanrednog stanja i sada

Postoje statistički značajne razlike u odgovorima u odnosu na pol*** ispitanica. Tokom vanrednog stanja, mlade žene su značajno više imale osećaj zdravstvene ugroženosti (odgovor Da: Žene = 50,1%, Muškarci = 35%).

Ukoliko su se osećali zdravstveno ugroženi ili se sada osećaju, mladi konkretizuju ova osećanja na sledeći način:

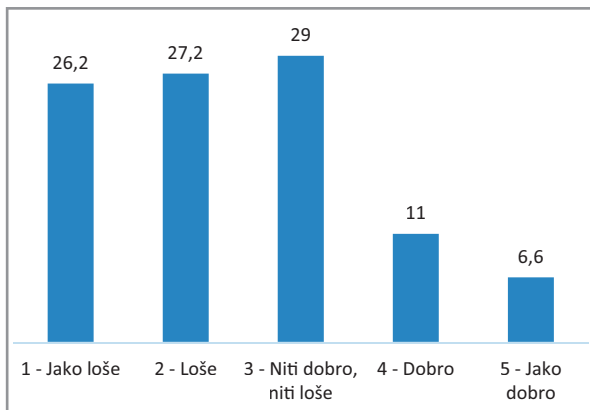
Tabela 4. Strahovi tokom vanrednog stanja

Strah da se ne zarazim	32,6%
Strah da se ne zarazim pa da ugrozim porodicu	71,7%
Strah da se ne zarazi neko od mojih bližnjih (porodica, prijatelji i sl.)	70,1%
Strah da ne završim u bolnici	25,6%
Strah da ne dođem u situaciju da dugo budem u bolnici	22,1%
Strah od smrti	24,7%

Najveći broj mladih je osećao strah da se ne zarazi pa da ugrozi porodicu (71,7%) i strah da se ne zarazi neko od njihovih bližnjih (70,1%). U manjim procentima su mladi imali strah da se ne zaraze (32,6%), strah da ne završe u bolnici (25,6%), strah od smrti (24,7%) i strah da ne dođu u situaciju da dugo budu u bolnici (22,1%).

Pitali smo mlade kako je na njih uticala izolacija tokom vanrednog stanja na skali od 1 – Jako loše, do 5 – Jako dobro, a prosečna vrednost odgovora je 2,44.

Grafikon 25. Uticaj izolacije na mlade

Na 17,6% mladih izolacija je uticala dobro ili jako dobro. Procenat mladih koji smatraju da izolacija nije uticala niti dobro, niti loše je 29%, dok je na 53,4% mladih izolacija uticala loše ili jako loše.

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na pol* ispitanica. Na mlade muškarce (prosečna ocena 2,36) je izolacija lošije uticala nego na mlade žene (prosečna ocena 2,53).

Takođe postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na godine* ispitanica. Izolacija je najlošije uticala na najstariju grupu mladih od 25 do 30 godina sa prosečnom ocenom 2,33, zatim na grupu od 20 do 24 godine sa prosečnom ocenom 2,44 i najmanje na grupu od 15 do 19 godine sa prosečnom ocenom 2,56.

Pitali smo mlade koja su osećanja imali tokom vanrednog stanja (bez preciziranja šta osećanja predstavljaju, već su ispitanice odgovarale u kontekstu u kome one razumeju ova osećanja), a procenti odgovora se nalaze u tabeli ispod.

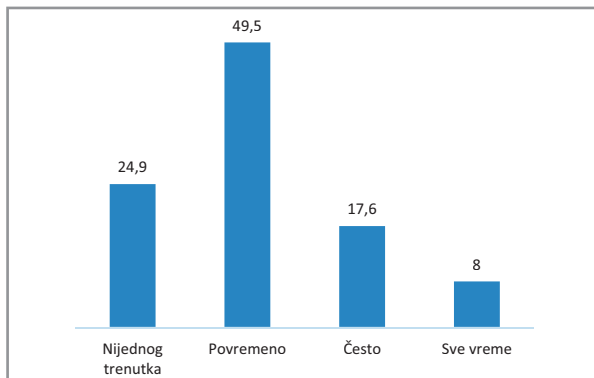

Tabela 5. Osećanja tokom vanrednog stanja

Strah	34,5%
Beznađe	21,7%
Bes	36%
Nemoć	48,5%
Neizvesnost	51,5%
Zabrinutost za zdravlje	37,1%
Zabrinutost za budućnost	45,7%
Zabrinutost za porodicu i prijatelje	57,5%
Teskobe	11,5%
Anksioznost	43,1%
Napade panike	21,5%
Depresiju	33,9%

Zabrinutost za porodicu i prijatelje je osećanje koji se javljalo kod 57,5% mladih, neizvesnost kod 51,5% mladih, nemoć kod 48,5%, zabrinutost za budućnost kod 45,7% mladih, anksioznost kod 43,1%.

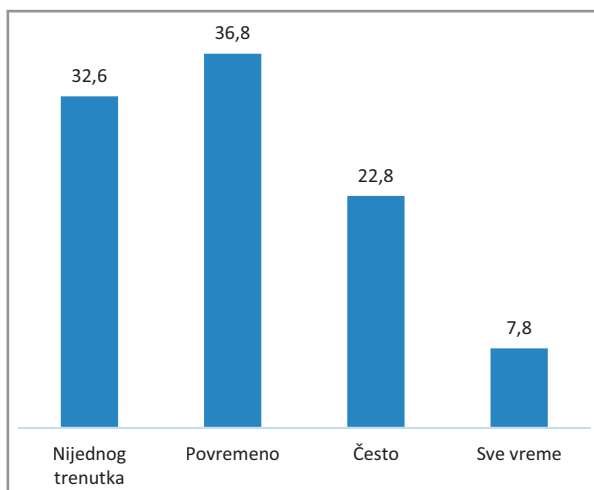
U upitniku smo mladima postavili set pitanja o tome kako su se mladi osećali i koliko često. Pitali smo mlade koliko su se osećali optimistično u pogledu budućnosti.

Grafikon 26. Učestalost osećanja optimističnosti u pogledu budućnosti

Gotovo polovina mladih se povremeno osećala optimistično u pogledu budućnosti (49,5%). Čak 24,9% mladih niti jednog trenutka nije osetio optimizam u pogledu budućnosti, dok je, sa druge strane, taj osećaj često imalo 17,6% mladih, odnosno njih 8% se sve vreme osećao optimistično u pogledu budućnosti.

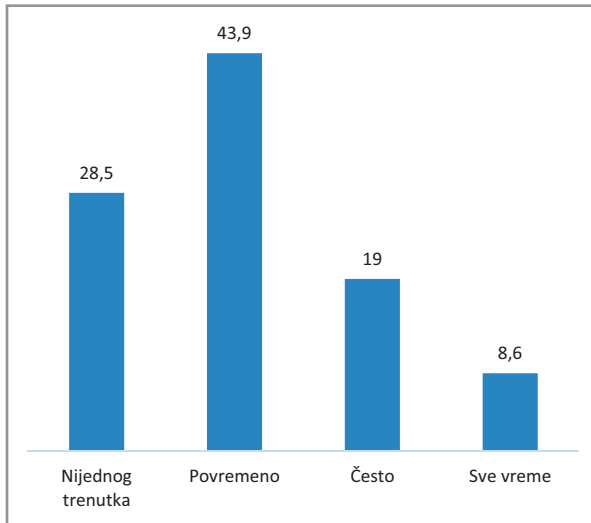
Pitali smo mlade koliko su se osećali korisno tokom vanrednog stanja.

Grafikon 27. Učestalost osećanja korisnosti

Za 32,6% mladih vanredno stanje je sa sobom donelo apsolutno osećanje nekorisnosti, budući da su u navedenom procentu odgovorili da se nijednog trenutka nisu osećali korisno. Povremeno osećanje korisnosti je zabeleženo kod 36,8%, često osećanje korisnosti kod 22,8%, a 7,8% ispitanica se sve vreme vanrednog stanja osećalo korisno.

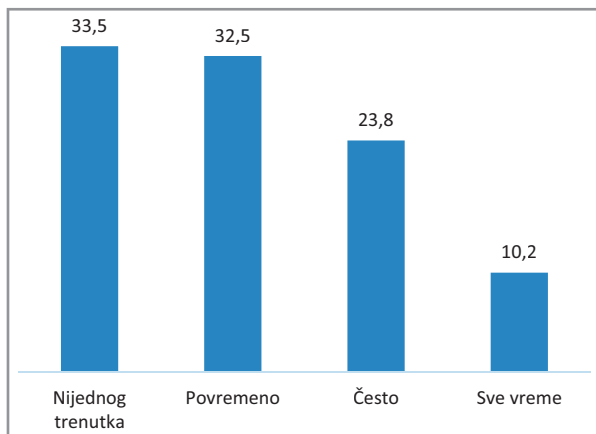
Pitali smo mlade da li su se osećali relaksirano tokom vanrednog stanja.

Grafikon 28. Učestalost osećanja relaksiranosti

Najveći procenat mladih – njih 43,9% je navelo da se povremeno osećalo relaksirano. Osećanje relaksiranosti je sve vreme imalo 8,6% mladih, često osećanje relaksiranosti njih 19%, a ovo osećanje nije doživelo nijednog trenutka njih 28,5%.

Pitali smo mlade koliko su često imali osećanje da su u velikim problemima.

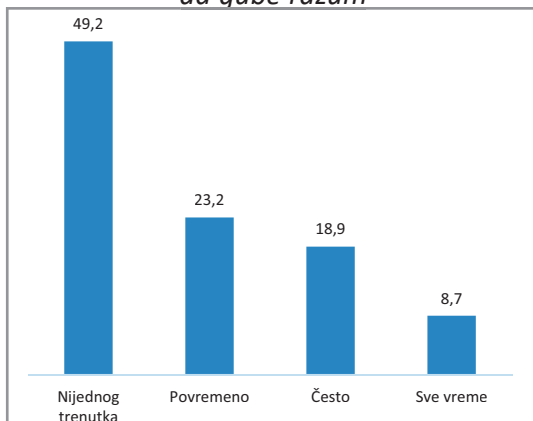
Grafikon 29. Učestalost osećanja mladih da su u velikim problemima

Više od trećine mladih, tačnije 33,5%, je odgovorilo da nijednog trenutka nisu osećali kao da su u velikim problemima, dok je to osećanje povremeno imalo gotovo identičan procenat – 32,5% mladih. Mladi su u procentu od 23,8 identifikovali da su često imali osećanje kao da su u velikim problemima, a 10,2% je odgovorilo da je sve vreme bilo prisutno to osećanje.

Pitali smo mlade i da li su tokom vanrednog stanja imali osećaj da gube razum.

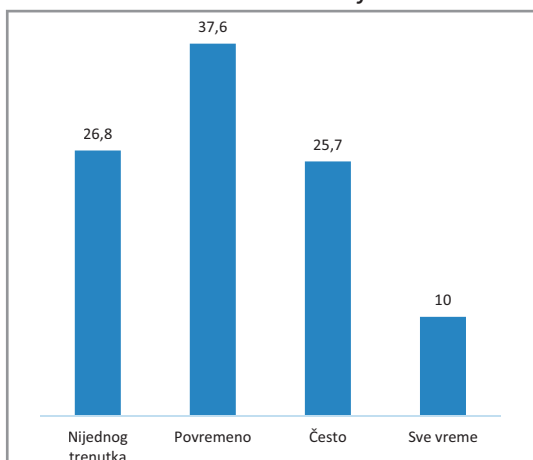
Grafikon 30. Učestalost osećanja mladih da gube razum

Kumulativno, malo iznad polovine mladih je reklo da je osetilo da gubi razum – njih 23,2% povremeno, 18,9% često, a sve vreme 8,7%. Na drugom polu, 49,2% mladih nijednog trenutka nije imalo osećaj da gubi razum.

Pitali smo mlade i koliko su se osećali solidarnije sa drugim ljudima.

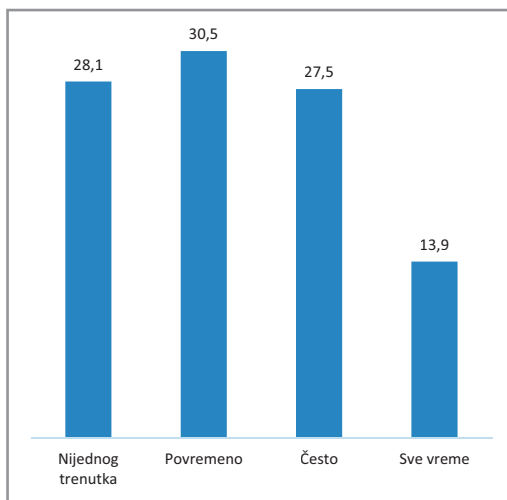
Grafikon 31. Učestalost osećanja veće solidarnosti sa ljudima

Osećanje veće solidarnosti sa drugima je sve vreme imalo 10%, a često 25,7% mladih. Najveći procenat ispitanica je potvrdilo da se povremeno osećalo solidarnije, kako je istaklo 37,6% mladih, dok 26,8% njih nijednog trenutka nije osećilo veću solidarnost sa drugim ljudima.

Pitali smo mlade i da li su osećali da su bliži sa dragim ljudima.

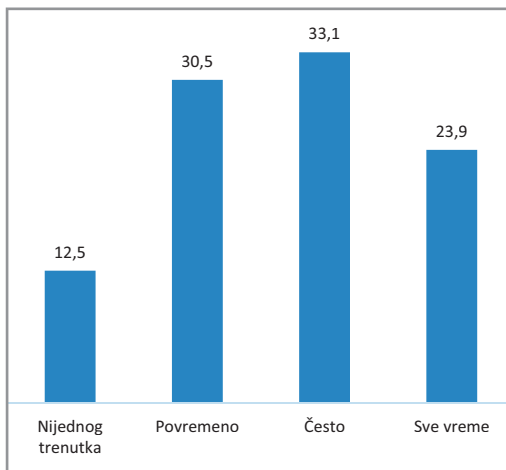
Grafikon 32. Učestalost osećanja veće bliskosti sa dragim ljudima

Osećanje veće bliskosti sa dragim ljudima je povremeno imalo 30,5% mladih, često 27,5% mladih, a sve vreme njih 13,9%, dok je 28,1% ispitanica navelo da nijednog trenutka nije postojalo osećanje veće bliskosti sa dragim ljudima.

Pitali smo mlade i da li su tokom vanrednog stanja smatrali da racionalno razmišljaju.

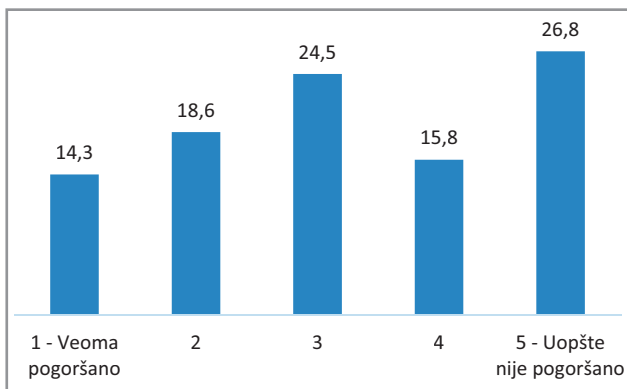
Grafikon 33. Učestalost mladih u pogledu da li su smatrali da racionalno razmišljaju

Gotovo trećina mladih, odnosno njih 33,1%, je reklo da su često smatrali da racionalno razmišljaju, dok je njih 30,5% istaklo da su povremeno smatrali da racionalno razmišljaju. Sve vreme trajanja vanrednog stanja je 23,9% ispitanica smatralo da racionalno razmišlja, a potpuno suprotno – da su smatrale da nijednog trenutka nije racionalno razmišljalo – navodi 12,5% njih.

Pitali smo mlade da li smatraju da im je tokom vanrednog stanja mentalno zdravlje pogoršano na skali od 1 – Veoma pogoršano, do 5 – Uopšte nije pogoršano. Prosečna vrednost odgovora je 3,22.

Grafikon 34. Pogoršanje mentalnog zdravlja mladih

Konstatujemo da uopšte nije pogoršano mentalno zdravlje (5 na skali od 1 do 5) tokom vanrednog stanja kod 26,8% mladih, dok je ocenu 4 dalo 15,8%, a 3, kao srednju vrednost, 24,5% ispitanica. Na skali od 1 do 5 odgovor 1 (veoma pogoršano mentalno zdravlje) dalo 14,3% mladih, a odgovor 2 njih 18,6%.

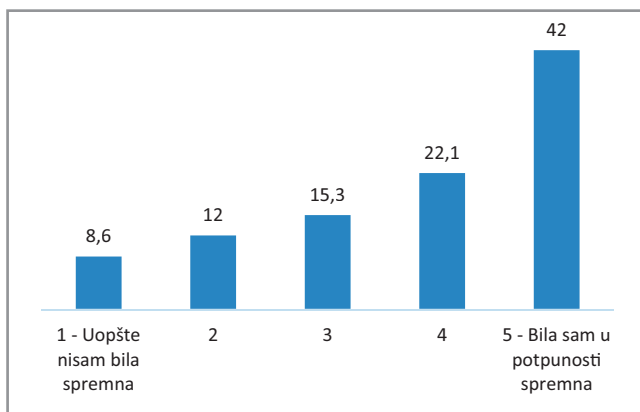
Postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na godine** ispitanica. Mladi iz grupe 15–19 godina su odgovorili da im je mentalno zdravlje manje pogoršano u odnosu na druge dve starosne grupe (prosečna vrednost odgovora prema godinama ispitanica: 15 – 19 godina = 3,40; 20 – 24 godina = 3,11; 25 – 30 godina = 3,14).

Takođe, postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na tip naselja*** ispitanica. Mladi iz velikih gradova su ocenili da im je mentalno zdravlje više pogoršano u odnosu na mlade iz manjih naselja (prosečna vrednost odgovora u odnosu na tip naselja: Veliki grad = 3,12; grad = 3,21; opština = 3,26; naselje manje od 10 000 stanovnika = 3,39).

Pitali smo mlade da li su nakon ukidanja vanrednog stanja bili spremni da se vrate u normalno stanje i redovnim aktivnostima na skali od 1 – Uopšte nisam bila spremna, do 5 – Bila sam u potpunosti spremna i prosečna vrednost odgovora je 3,77.

Grafikon 35. Spremnost povratka u normalno stanje i redovne aktivnosti

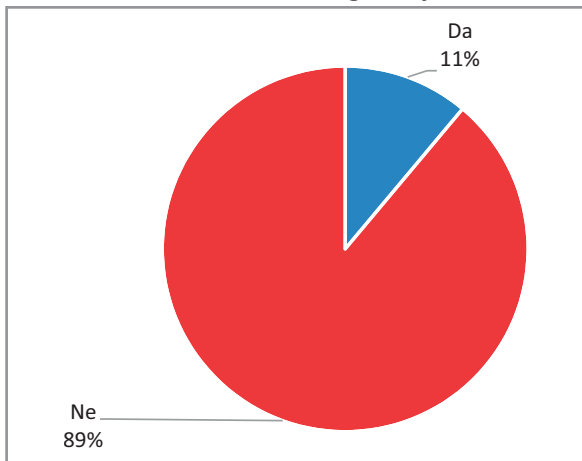

Na skali od 1 do 5 po pitanju spremnosti povratka u normalno stanje i redovnim aktivnostima, stanje je sledeće: da uopšte nije bilo spremno (1) reklo je 8,6% ispitanica, da je u potpunosti spremno (5) ističe 42% mladih, dok se u ostatku kontinuuma nalazi 39,3% mladih.

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na godine*** ispitanica. Mladi iz grupe 15–19 godina su bili spremniji da se vrate redovnim aktivnostima (prosečne vrednosti odgovora: 15–19 godina = 3,96; 20 – 24 godine = 3,61; 25 – 30 godina (3,72).

Pitali smo mlade da li su tokom vanrednog stanja doživljavali nasilje (fizičko, verbalno ili onlajn).

Grafikon 36. Doživljavanje nasilja tokom vanrednog stanja

Od ukupnog broja mladih, 11,1% je doživelo nasilje, dok 88,9% nije.

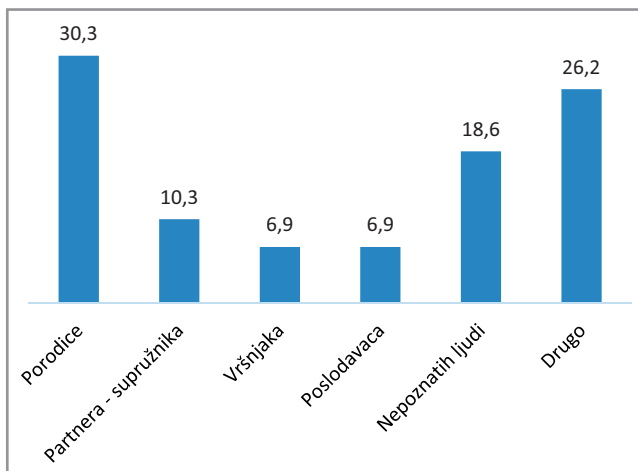
One mlade koji su doživljavali nasilje, pitali smo koju vrstu nasilja su doživljavali, a odgovori su sledeći:

Tabela 6. Nasilje nad mladima

Fizičko	10,4%
Verbalno	60,4%
Onlajn	54,5%

Na pitanje od strane koga su doživljavali nasilje, najveći broj mladih je nasilje doživljavalo od porodice – roditelja, braće/sestara.

Grafikon 37. Doživljeno nasilje

Od porodice je nasilje doživljavalo 30,3% mladih, od nepoznatih ljudi 18,6%, od partnera/supružnika 10,3%, a od vršnjaka/vršnjakinja i poslodavaca/poslodavki po 6,9%.

Ovo poglavlje je imalo za cilj da ispita da li su tokom vanrednog stanja mladima bila ugrožena prava na zdravlje, na mentalno zdravlje, na bezbednost, na mir itd. Zabrinjavajući su podaci koji govore o osećanjima ugroženosti mladih tokom vanrednog stanja, osećanja zdravstvene ugroženosti i strahovi koje su mladi imali tokom vanrednog stanja. Zabrinjavajući su i stavovi mladih o uticaju izolacije na njih, kao i podaci koji su govorili o osećanjima mladih tokom vanrednog stanja. Dodatno, podaci koji ukazuju na osećanje pogoršanja mentalnog zdravlja kod mladih tokom vanrednog stanja moraju da budu alarm za sve donositeljke odluka. Iako su relativno niski procenti mladih koji su doživljavali nasilje, oni su svakako uznemiravajući, imajući u vidu okolnosti u kojima se život tokom vanrednog stanja odvijao. Zabrinjava i visok nivo nasilja u porodici.

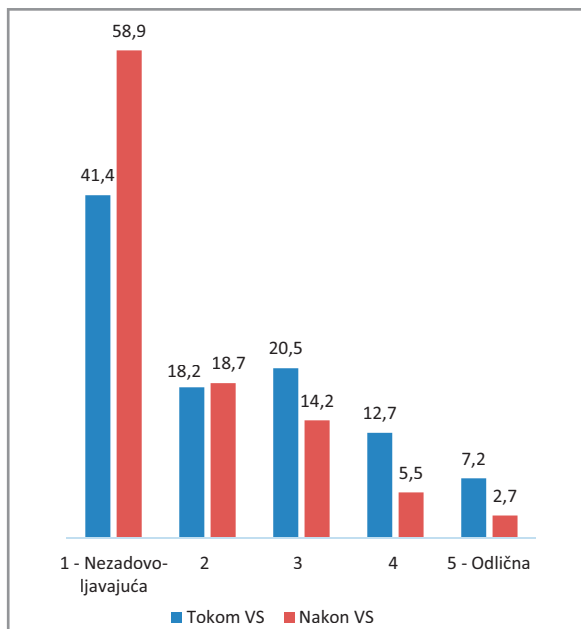
Za sve donositeljke odluka prioritet mora biti da se smanje negativni efekti pandemije po zdravlje, po mentalno zdravlje, po osećaj ugroženosti mladih i pretrpljeno nasilje dela populacije mladih. Negativni efekti se mogu dugoročno mupltiplikovati i zato bi nadležne institucije morale kreirati set programa i servisa podrške za mlade kako bi se ovi efekti umanjili.

2.5. Ponašanje u toku pandemije i poverenje u institucije

U ovom poglavlju istraživanje je imalo za cilj da utvrdi kako su se mladi ponašali tokom pandemije, kako ocenjuju reakciju države tokom vanrednog stanja i nakon vanrednog stanja, da li su i koliko poštovali mere zabrane kretanja, fizičkog distanciranja, kako ocenjuju mere koje je država propisivala i koliko je bilo i koliko je sada poverenje u institucije.

Pitali smo mlade da ocene reakciju države na pandemiju tokom marta i aprila (za vreme vanrednog stanja) i od maja do septembra na skali od 1 – Nezadovoljavajuća, do 5 – Odlična. Prosečna vrednost odgovora u periodu vanrednog stanja je 2,26. Prosečna vrednost odgovora nakon vanrednog stanja je 1,75.

Grafikon 38. Ocena reakcije države tokom i posle vanrednog stanja

Kao što vidimo iz grafikona, reakciju države na pandemiju nakon vanrednog stanja, mladi značajno negativnije ocjenjuju nego reakciju tokom vanrednog stanja.

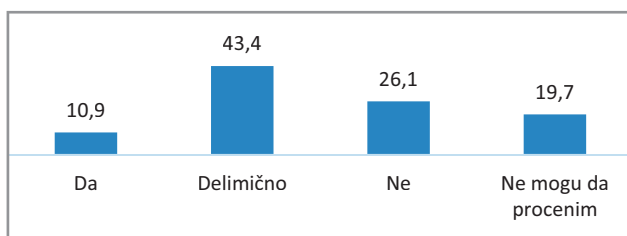
Za period tokom vanrednog stanja, postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na pol*** ispitanica. Mlade žene pozitivnije ocjenjuju reakciju države (prosečna vrednost odgovora mladih žena je 2,50 u odnosu na mlade muškarce koji su reakciju prosečno ocenili sa 2,02).

Takođe, postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na godine** ispitanica. Što su ispitanice starije to su reakciju države ocenili negativnije (prosečna vrednost odgovora u odnosu na godine: 15 – 19 godina = 2,59; 20 – 24 godine = 2,20; 25 – 30 godina: 1,96).

Za period nakon vanrednog stanja (od maja do septembra), postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na pol** ispitanica. Mlade žene i u ovom periodu pozitivnije ocenjuju reakciju države (prosečna vrednost odgovora: žene = 1,85; muškarci = 1,64).

Pitali smo mlade i da li su tokom vanrednog stanja imali pristup institucijama i servisima koje koriste.

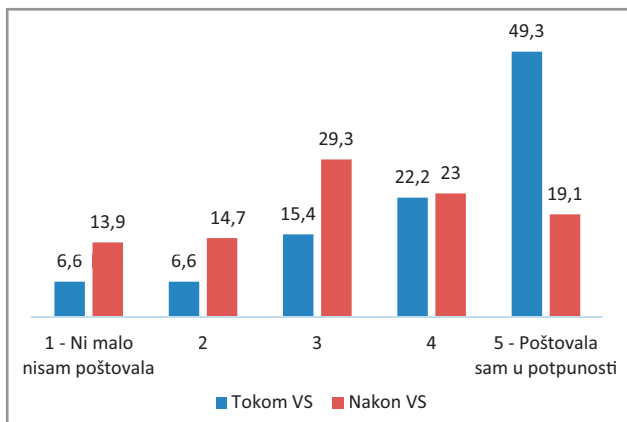
Grafikon 39. Pristup institucijama tokom VS

Najveći broj mladih smatra da je delimično imao pristup institucijama tokom vanrednog stanja (43,4%), da nije imalo pristup smatra nešto više od četvrtine mladih (26,1%), a tek svaka deseta mlada osoba (10,9%) smatra da je imala pristup institucijama tokom vanrednog stanja.

Pitali smo mlade koliko su poštovali pravila fizičkog distanciranja tokom i posle vanrednog stanja na skali od 1 – Ni malo nisam poštovao do 5 – Poštovao sam u potpunosti. Prosečna vrednost odgovora tokom vanrednog stanja je 4,01. Prosečna vrednost nakon vanrednog stanja je 3,19.

Grafikon 40. Poštovanje pravila fizičkog distanciranja

Kao što vidimo iz grafikona, najveći broj mladih je poštovao mere pravila fizičkog distanciranja tokom vanrednog stanja, dok je poštovanje ovih mera značajno opalo u periodu nakon vanrednog stanja. Odgovore 1 i 2 tokom vanrednog stanja je dalo tek 13,2% mladih, dok je u periodu nakon vanrednog stanja taj procenat čak 28,6%. Odgovore 4 i 5, tokom vanrednog stanja je dalo čak 71,5%, dok je u periodu nakon vanrednog stanja taj procenat pao na 42,1%.

U oba perioda – tokom i posle vanrednog stanja, postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na pol*** ispitanica. Mlade žene su više poštovala mere fizičkog distanciranja (tokom vanrednog stanja prosečna vrednost odgovora je 4,28, a nakon vanrednog stanja 3,30) u odnosu na mlade muškarce (tokom vanrednog stanja prosečna vrednost odgovora je 3,72, a nakon vanrednog stanja 3,08).

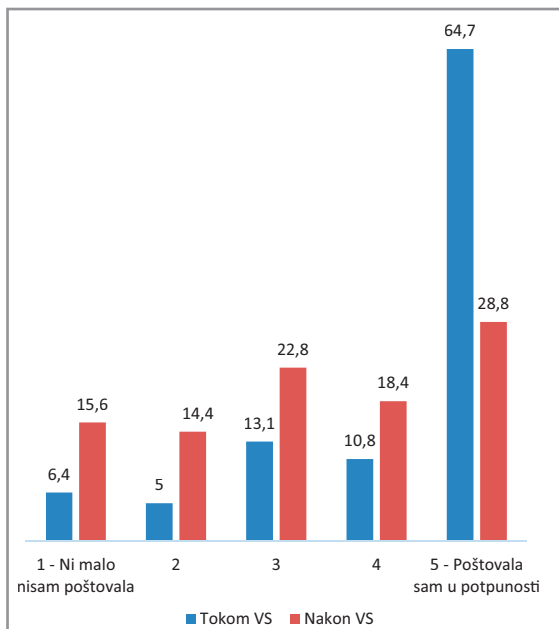
U periodu vanrednog stanja, postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na region*** ispitanica. Mladi iz regiona Beograda su više poštovali mere fizičkog distanciranja u odnosu na druge regione (prosečne vrednosti od-

govora: Beogradski region = 4,26; Vojvodina = 4,09; Istočna i Južna Srbija = 3,97; Zapadna i Centralna Srbija = 3,68).

Takođe, u periodu vanrednog stanja, postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na tip naselja** ispitivanja. Mladi iz manjih naselja su manje poštovali pravila fizičkog distanciranja (prosečne vrednosti odgovora: Veliki grad = 4,26; grad = 3,97; opština = 3,87; naselje manje od 10 000 stanovnika = 3,59).

Pitali smo mlade koliko su poštovali mere ograničenja kretanja i okupljanja Vlade Republike Srbije tokom i nakon vanrednog stanja na skali od 1 – Ni malo nisam poštovao do 5 – Poštovao sam u potpunosti. Prosečna vrednost odgovora tokom vanrednog stanja je 4,22. Prosečna vrednost nakon vanrednog stanja je 3,30.

Grafikon 41. Poštovanje mera ograničenja kretanja i okupljanja

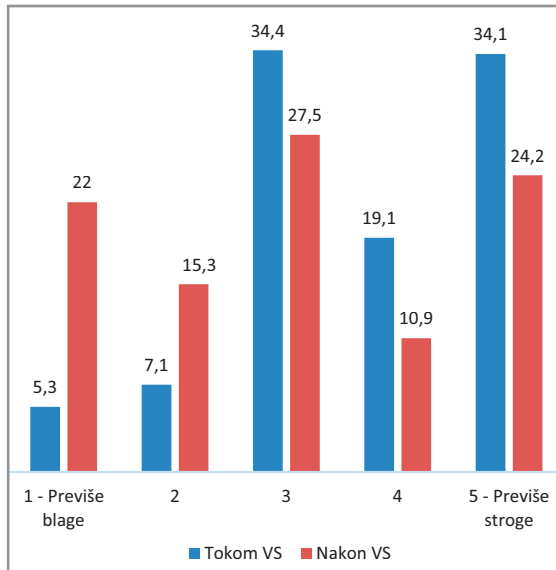
Kao što vidimo iz grafikona, najveći broj mladih je u potpunosti poštovalo ograničenja kretanja i okupljanja u periodu vanrednog stanja. Nakon vanrednog stanja, ograničenje okupljanja (nema zabrane kretanja nakon ukidanja vanrednog stanja) poštuje mnogo manji broj mladih nego u periodu vanrednog stanja.

Kao i u pogledu fizičkog distanciranja i tokom, a i nakon vanrednog stanja, mlade žene su više poštovale mere ograničenja i kretanja. U periodu vanrednog stanja*** prosečna vrednost odgovora za mlade žene je 4,50, a za mlade muškarce 3,93. U periodu nakon vanrednog stanja** prosečna vrednost odgovora za žene je 3,43, a za muškarce 3,16.

Takođe, postoje i statistički značajne razlike u odgovorima tokom vanrednog stanja u odnosu na tip naselja*** u kojima žive ispitanice. Što je veće naselje, to je poštovanje mera kretanja i okupljanja bilo više. Prosečna vrednost odgovora je: Veliki grad = 4,54; grad = 4,12; opština = 4,03; naselje manje od 10 000 stanovnika = 3,70.

Pitali smo mlade i da ocene mere Vlade Republike Srbije tokom i nakon vanrednog stanja na skali od 1 – Previše blage do 5 – Previše stroge. Prosečna vrednost odgovora tokom vanrednog stanja je 3,70. Prosečna vrednost odgovora nakon vanrednog stanja je 3,00.

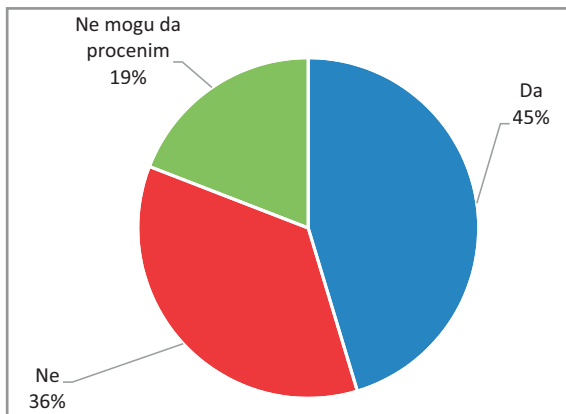
Grafikon 42. Ocena mera Vlade RS

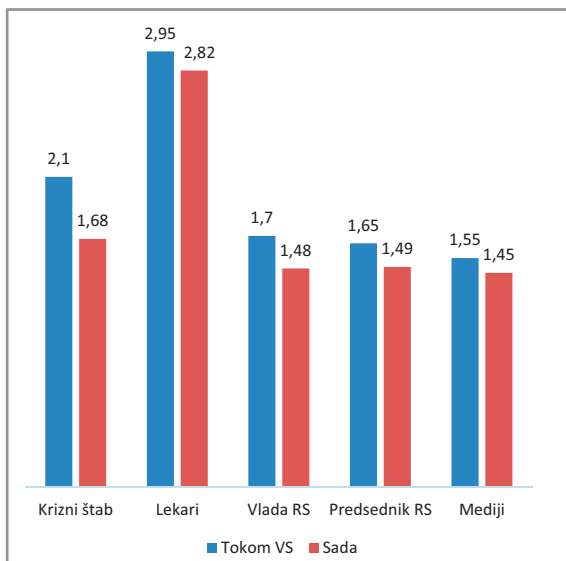
Najveći broj mladih je i tokom i nakon vanrednog stanja mere Vlade RS ocenio kao ni previše blage, ni previše stroge (34,4% i 27,5%). Međutim, više od trećine mladih (34,1%) smatralo je da su mere tokom vanrednog stanja previše stroge i još 19,1% da su stroge.

Za period tokom vanrednog stanja, postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na tip naselja* u kojima žive ispitanice. Mladi iz većih naselja su smatrali da su mere stroge u odnosu na mlade iz manjih naselja (prosečna vrednost odgovora: Veliki grad = 3,85; grad = 3,80; opština = 3,61; naselje manje od 10 000 stanovnika = 3,51).

Pitali smo mlade da li smatraju da je vanredno stanje rano ukinuto i čak 45,3% mladih smatra da jeste rano ukinuto.

Grafikon 43. Ukidanje vanrednog stanja

Pitali smo mlade i koliko su poverenje imali u institucije tokom vanrednog stanja i koliko poverenje sada imaju na skali od 1 – Uopšte nemam poverenje do 5 – Imam potpuno poverenje.

Grafikon 44. Poverenje mladih u institucije

Najveće poverenje kod mladih tokom vanrednog stanja su imali lekari, a takođe i u periodu kada je istraživanje rađeno, lekari su dobili najveće poverenje od strane ispitanica. Primetan je pad poverenja u sve ponuđene institucije/aktere, a najveći pad je zabeležen kod poverenje u krizni štab. Mladi su tokom vanrednog stanja kriznom štabu dali prosečnu ocenu 2,1 – dok je u aktuelnom trenutku prosečna ocena 1,68. U odnosu na istraživanja rađena prethodnih godina u kojima je ispitivano poverenje mladih u institucije Vlade Republike Srbije, Predsednika Republike Srbije i medije – primetno je da je tokom vanrednog stanja bilo nešto više poverenje u ove institucije u odnosu na redovne okolnosti. U odnosu na period nakon vanrednog stanja, poverenje je niže nego prethodnih godina u normalnim okolnostima.⁹

U ovom delu istraživanja smo imali za cilj da vidimo kako su se mladi ponašali tokom pandemije, kako su videli mere državnih organa i koliko je poverenje u institucije koje su nadležne za borbu protiv KOVID-19 pandemije. Zabrinjavaju podaci o izuzetno malom broju mladih koji su imali pristup institucijama i servisima tokom vanrednog stanja. Ohrabruju podaci iz istraživanja koje govore o poštovanju mera mladih tokom vanrednog stanja, ali i zabrinjavaju podaci koji govore o poštovanju mera nakon ukidanja vanrednog stanja. Mladi su tokom vanrednog stanja imali značajno više poverenje u sve institucije nego u periodu nakon ukidanja vanrednog stanja.

Donositeljke odluka moraju prepoznati da su kod mladih izgubili poverenje i autoritet i da mladi značajno manje poštuju propisane mere u borbi protiv pandemije. Zadatak za donositeljke odluka mora biti jasnije i preciznije komuniciranje ka mladima i stvaranje okvira u kome će mladi u većoj meri da poštuju mere protiv pandemije.

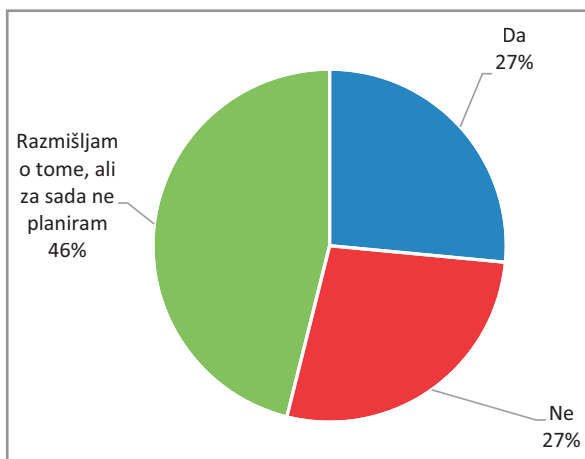
9 Videti KOMS Alternativne izveštaje o položaju i potrebama mladih iz 2017/2018/2019. godine, <https://koms.rs/biblioteka/>

2.6. Migracije

U ovom poglavlju smo želeli da ispitamo da li je pandemija korona virusa uticala na to da li mladi žele, razmišljaju i planiraju da odu iz Srbije.

Pitali smo mlade da li planiraju da se isele iz Srbije, a najveći procenat je mladih koji razmišljaju o tome, ali za sada ne planiraju (46,1%).

Grafikon 45. Da li planirate da se iselite iz Srbije

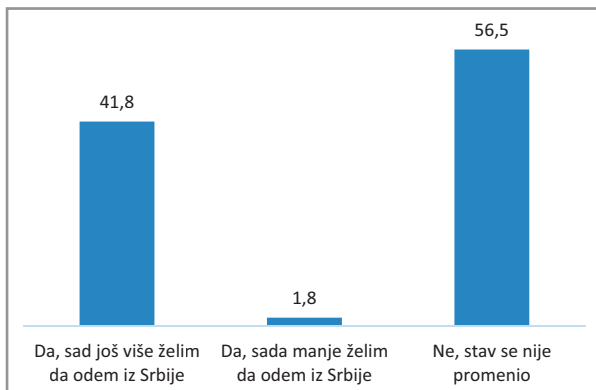

Da planiraju da se isele iz Srbije odgovorilo je 27% mladih, isto toliko da ne želi, međutim čak 46% je odgovorilo da o tome razmišlja, ali da za sada ne planira.

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima u odnosu na godine** ispitanica. Odgovor da ne planiraju da se isele je manji kod mladih iz grupe 25–30 u odnosu na mlade iz druge dve grupe (Odgovor Ne: 15 – 19 godina = 30,6%; 20 – 24 godine = 28%; 25 – 30 godina = 23,4%).

Pitali smo mlade da li je pandemija KOVID-19 virusa uticala na to da li planiraju da se isele, najveći broj mladih je odgovorio da se stav nije promenio zbog pandemije (56,5%).

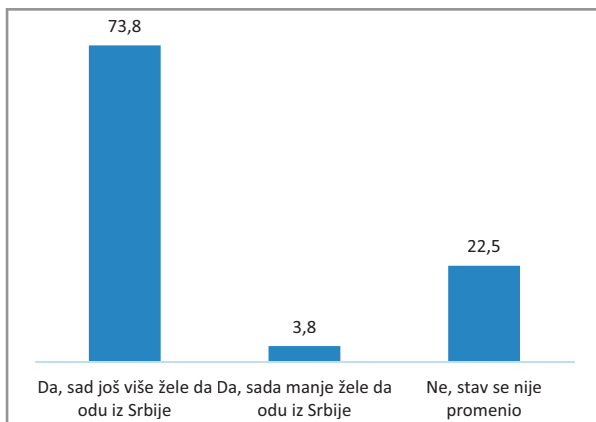
Grafikon 46. Uticaj pandemije na lične planove o iseljavanju

Tek je 1,8% mladih koji sada manje žele da odu iz Srbije, dok je čak 41,8% mladih odgovorilo da ja pandemija uticala i da sada žele još više da odu iz Srbije.

Pitali smo mlade i šta misle kako je pandemija uticala na druge mlade u pogledu stavova i planova o iseljavanju i najveći broj mladih smatra da sada još više mladih želi da ode iz Srbije (73,8).

Grafikon 47. Uticaj pandemije na stavove drugih mladih o iseljavanju

Mladi smatraju da je pandemija negativno uticala na druge mlade i 73,8% smatra da sada još više mladih želi da ode iz Srbije, a 22,% mladih smatra da se stav nije promenio. Tek 3,8% mladih smatra da je pandemija uticala na to da sada manje mladih želi da se odseli iz Srbije.

Ovo poglavlje je imalo za cilj da utvrdi stavove mladih o emigriranju. Zabrinjavajući su podaci o planovima i razmišljanjima mladih o odlasku iz zemlje, ali bi za donositeljke odluka morali da budu alarmantni i podaci o tome kako je pandemija uticala na planove mladih o odlasku. Veliki broj mladih zbog pandemije sada još više želi da ode iz Srbije, a ogromna većina smatra da je to generalni stav mladih o uticaju pandemije ne odlazak mladih iz Srbije.

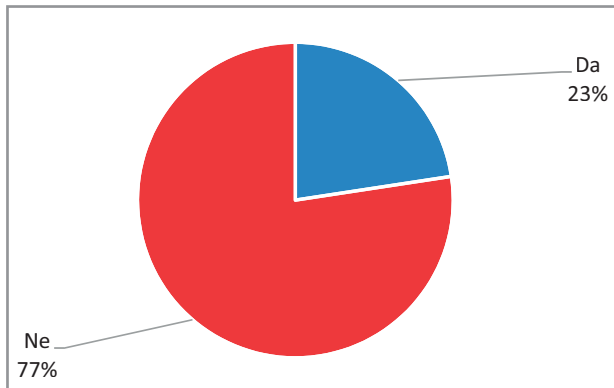
Rezultati istraživanja moraju biti okidač za nadležne institucije i donositeljke odluka da kreiraju mehanizme i usvoje akcione planove za programe ostanka mladih u Srbiji.

2.7. Volontiranje

U ovom delu istraživanja želeli smo da vidimo da li su, kako i na koji način mladi volontirali tokom pandemije, kao i da li su imali podršku okruženja za volontiranje tokom pandemije.

Manje od četvrtine mladih je volontiralo tokom pandemije (22,6%).

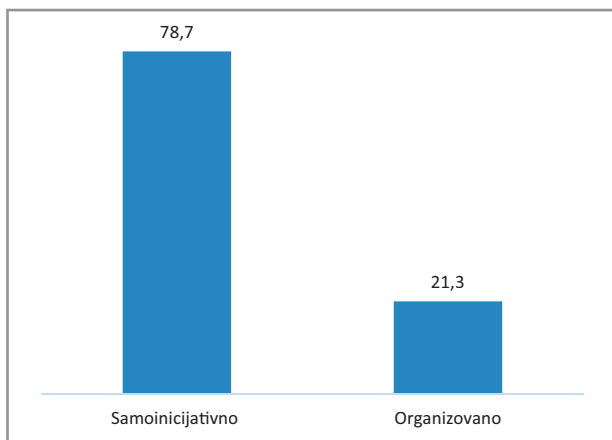
Grafikon 48. Volontiranje mladih tokom pandemije

Više od tri četvrtine mladih nije volontiralo tokom pandemije.

Pitali smo mlade i na koji način su volontirali.

Grafikon 49. Model volontiranja tokom pandemije

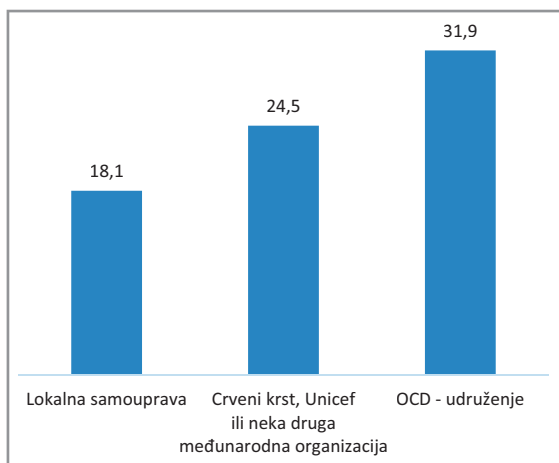
Najveći broj mladih (78,7%) je volontirao samoinicijativno (pomoć u komšiluku ili kroz neformalno organizovanje) u

odnosu na organizovano volontiranje (od strane neke organizacije, lokalne samouprave i sl.).

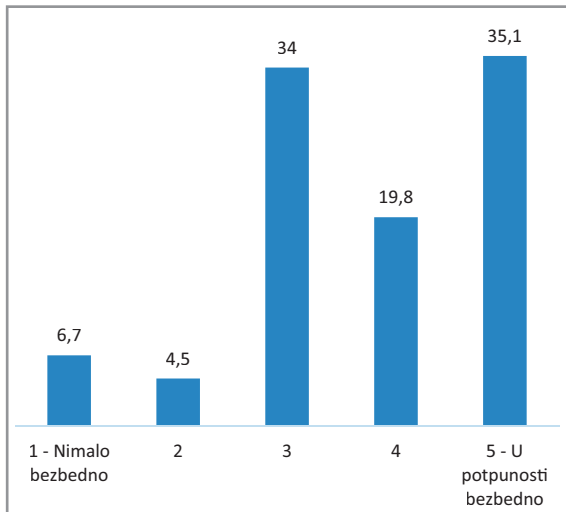
U odnosu na organizatore volontiranja, najveći broj mladih je volontirao kroz organizacije civilnog društva (udruženja).

Grafikon 50. Organizatori volontiranja

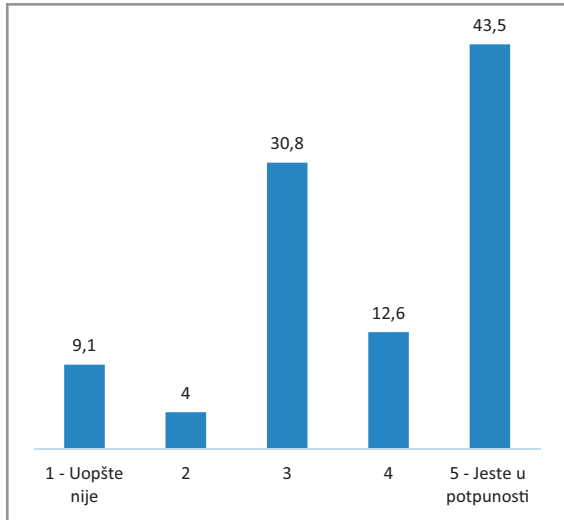
Najveći broj mladih koji su organizovano volontirali su to radili u organizaciji civilnog društva (31,9%), u Crvenom krstu, UNICEF-u ili nekoj drugoj međunarodnoj organizaciji (24,5%) ili u lokalnoj samoupravi (18,1%).

Pitali smo mlade koji su volontirali da li su se tokom volontiranja osećali bezbedno na skali od 1 – Nimalo bezbedno do 5 – U potpunosti bezbedno. Prosečna vrednost odgovora je 3,72.

Grafikon 51. Bezbednost tokom volontiranja

Najveći broj mladih se tokom volontiranja osećalo u potpunosti bezbedno (35,1%). Nimalo bezbedno ili nebezbedno se osećalo 12,2% mladih tokom volontiranja.

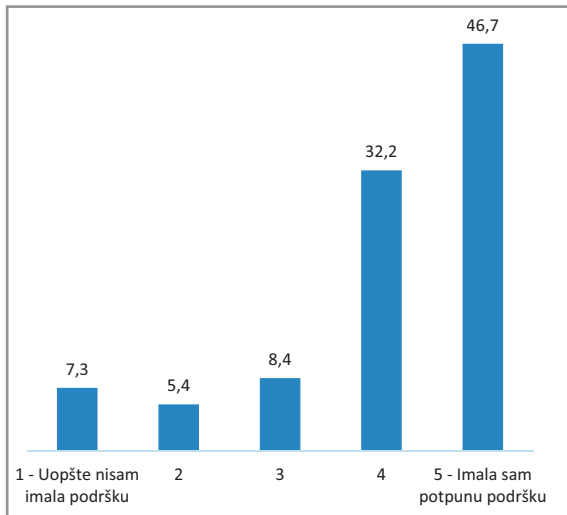
Takođe, pitali smo mlade da li je tokom volontiranja bila obezbeđena zaštitna oprema (maske, rukavice, viziri i sl.) na skali od 1 – Uopšte nije do 5 – Jeste u potpunosti. Prosečna vrednost odgovora je 3,77.

Grafikon 52. Zaštitna oprema tokom volontiranja

Manje od polovini mladih u uzorku koji su volontirali je u potpunosti bila obezbeđena oprema (43,5%).

Pitali smo mlade i da li su za volontiranje imali podršku od strane porodice i prijatelja na skali od 1 – Uopšte nisam imala podršku do 5 – Imala sam potpunu podršku. Prosečna vrednost odgovora je 4,06.

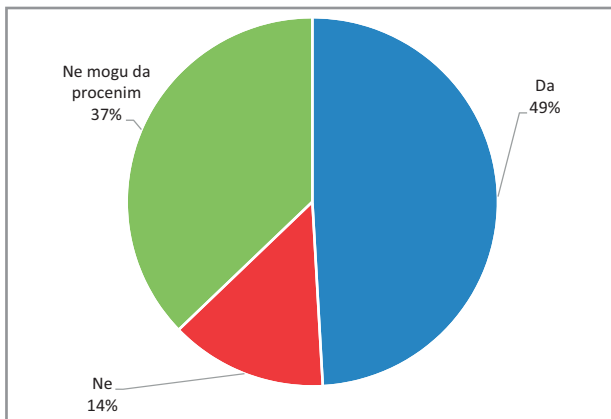
Grafikon 53. Podrška tokom volontiranja

Najveći broj mladih koji je volontirao je imao potpuno podršku (46,7%).

Pitali smo mlade šta misle da li su mladi mogli više da pomognu društvu tokom krize i skoro polovina mladih smatra da jesu mogli više da pomognu (49,1%).

Grafikon 54. Angažovanost mladih tokom krize

Najveći broj mladih (49%) smatra da su mladi mogli više da pomognu tokom pandemije i zdravstvene krize, 37% smatra da ne može da proceni, dok 14% mladih smatra da nisu mogli više da pomognu.

Ovo poglavlje upućuje nas u to koliko su mladi volontirali tokom pandemije i da li su volontirali samoinicijativno ili organizovano.

Mladi su bitan resurs u kriznim situacijama i preporuka za donositeljke odluka jeste da kreiraju jasne mehanizme, procedure i preporuke za volontiranje mladih i zaštitu njihove bezbednosti tokom kriznih i vanrednih situacija.

3. KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE

Kvalitativno istraživanje putem fokus grupa realizovano je u toku meseca avgusta 2020. godine. Cilj ovog dela istraživanja bio je da se obrade određene teme, sa jasno definisanim sagovornicima, ka produbljivanju saznanja dobijenih kvantitativnim istraživanjem. Organizovane su i realizovane četiri fokus grupe, na teme: 1. Obrazovanje; 2. Bezbednost i zdravlje; 3. Rad, zarade i egzistencija mladih; 4. Organizovanje i volontiranje mladih. Sve četiri fokus grupe su imale za cilj da se ispita kako su pandemija KOVID-19, vanredno stanje i novi način života uticali na određene aspekte života i rada mladih. Sve fokus grupe su organizovane sa 6–10 učesnica, uz pripremljen vodič za razgovor tokom fokus grupa, pitanja i smernice za vođenje fokus grupa, dok su učesnice unapred obavestene o temama o kojima će se govoriti. Sve fokus grupe su bile podeljene na nekoliko tematskih sekcija, unapred definisanih vodičem za vođenje fokus grupe.

3.1. Obrazovanje tokom pandemije

U ovoj fokus grupi učešće su uzele učesnice i studentkinje iz različitih delova Srbije. Deo učesnica fokus grupe su bile maturantkinje (a sada i bruceškinje) za koje je pretpostavljeno da su najviše bile pogođene pandemijom KOVID-19 zbog tranzicije na viši nivo obrazovanja. Prvi deo razgovora se vodio oko završetka prethodne školske/akademske godine, drugi deo oko mature i upisa fakulteta – sticanja prava na budžetsko finansiranje, a treći o novoj školskoj/akadem-

skoj godini, kako vide da će se situacija odvijati i na koji način može da se unapredi obrazovanje tokom pandemije KOVID-19 virusa. Kroz ceo razgovor se provlačila tema koliko mladi gube u svom obrazovanju i koliko je moguće u ovakvim okolnostima dobiti kvalitetno obrazovanje i koliko mladi koji su srednjoškolke ili studentkinje gube svakim novim danom u vanrednim okolnostima.

- Do proglašenja vanrednog stanja, mladi nisu mislili da će pandemija KOVID-19 virusa uticati na njihove živote i obrazovanje.
- Proglašenjem vanrednog stanja i zatvaranjem škola i fakulteta su sa jedne strane imali osećanje „olakšano“ školovanja, ali i osetili veliki strah u vezi sa daljim obrazovanjem kako je vreme proticalo. Kako ističu, iz dana u dan i iz nedelje u nedelju se situacija u pogledu obrazovanja negativno pogoršavala.
- Srednjoškolke su bile relaksiranije, nisu smatrale da može previše negativno da utiče na njihovo obrazovanje i razvoj, mada u sadejstvu sa drugim merama (pre svega mere zabrane okupljanja i zabrane kretanja) su osećale da ceo proces školovanja do kraja školske godine može da bude izričito problematičan.
- Maturantkinje su u prvim nedeljama vanrednog stanja smatrale da će imati priliku da se bolje sprema za maturu i prijemne ispite za fakultete. Protokom vremena su svi imali problem sa tim kako završiti postojeću školsku godinu, ali i kako i na koji način će se uopšte polagati prijemni ispiti i kako će se vršiti upis na fakultete.
- Studentkinje su takođe u prvim nedeljama smatrale da celokupna situacija ne bi trebalo da previše utiče

na njihovo akademsko obrazovanje, ali protokom vremena su i one osećale nelagodu zbog situacije u kojoj ne znaju šta da očekuju, kako će se realizovati nastava do kraja, kako će polagati testove i ispite i kako će uopšte završiti aktuelnu akademsku godinu.

- Studentkinje koje su živele u studentskim domovima su se brzo suočile sa problemima iseljavanja iz domova i ističu da im je to bio najteži deo vanrednog stanja, pre svega iz razloga što su se našle u situaciji da rizikuju zdravije svojih porodica i da oni budu odgovorni za širenje zaraze u svojim mestima.
- Najveći deo učesnica fokus grupe nije bio zadovoljan onlajn nastavom, posebno studentkinje – koje tvrde da im nije pružen ni deo onoga što je uobičajeno i da su imale osećaj da će mnogo teže da spremne ispite, mada ističu da su mislile da će se kriterijumi za polaganje ispita spustiti kada dođu ispitni rokovi.
- Sve učesnice fokus grupe su istakle da su se nastavnice i profesorke uglavnom trudile da se prilagode situaciji, ali da je naravno bilo teško očekivati da će ceo sistem odmah početi da dobro funkcioniše. Ističu i da se jasno video jaz između mlađih i starijih nastavnica, da su se mnogo lakše i bolje prilagodile mlađe nastavnice, da su često bile i kreativne u korišćenju različitih programa i alata, ali istakle su da i koliko god se pojedinke trudile – da živi kontakt i predavanja (vežbe) uživo ne može ništa da zameni, pa ni softveri koji mogu da budu izuzetno „prijemčlivi za mlade“.
- Studentkinje su istakle da je najveći strah bio oko toga kako će se i kada izvesti ispitni rokovi i kako ostvariti rezultate koji mogu da im garantuju budžetsko finan-

siranje naredne godine. Za studentkinje koje roditelji finansiraju – kako su istakle, obezbeđivanje budžetskog finansiranja je prvi i najvažniji njihov cilj, a sama pandemija je to ugrozila pre svega na nivou mogućnosti izvođenja nastave i samog učenja, ali i održavanja ispita.

- Sve studentkinje su istakle da iako su imale mnogo više slobodnog vremena, da je jako teško bilo koncentrisati se na učenje zbog svega što se dešavalo. Strah, ili makar osećaj „vanrednog stanja“ su prema njima dovoljni da uslovi za učenje, ne da ne budu idealni, nego krajnje neprijatni i da su često provodile dane slušajući vesti, konferencije kriznog štaba i donositeljki odluka i da im je sve to samo stvaralo dodatne tenzije.
- Nakon ukidanja vanrednog stanja su učenice i studentkinje smatrale da će sve polako da se vrati u normalno stanje i da sve može da se nadoknadi i stabilizuje.
- Srednjoškolke su smatrale da nisu puno izgubile i da će se od jeseni stvari vratiti u potpunosti u normalu, a nije im previše teško palo što se uopšte nisu vraćali u školske klupe iz ugla obrazovanja, već isključivo zbog druženja i prijatelja. Najveći broj srednjoškolki je upravo to istakao kao najveći problem tokom vanrednog stanja, ali i u periodu nakon njega.
- Maturantkinje su istakle još jednom da su one najveće gubitnice, odnosno grupa mladih koja je najviše pretrpela zbog pandemije i vanrednog stanja, ali da je važno bilo da se samo organizuju prijemni ispiti na vreme i u normalnim uslovima. Za njih je dodatni strah predstavljalo to što u periodu nakon vanrednog

stanja mogu da se zaraze i da im to može onemogućiti da polažu prijemne ispite.

- Sve učesnice fokus grupe su istakle da se sa ukidanjem vanrednog stanja značajno smanjio strah, nelagodnost i loši osećaji koje su imale tokom vanrednog stanja i da osim nošenja maski gotovo da im se život vratio u normalu.
- Studentkinje su istakle da su se vratile makar delu studentskih obaveza i da su imale osećaj da se polako sve vraća u normalu i da su nekako psihološke okolnosti za svaku od njih sada bolje i pogodnije za spremanje testova i ispita.
- Sa pojavom drugog pika prvog talasa KOVID-19 pandemije, najavama ponovnog ograničenja kretanja i novim iseljavanjem iz studentskih domova, sve učesnice fokus grupe su istakle da su bile izuzetno besne i da su u tim trenucima imale osećaj kao da se neko „poigrava“ sa svima, ne samo njima kao učenicama i studentkinjama, već sa celom populacijom.
- Dominantan stav svih učesnica fokus grupe je bio da se ne mogu građanke ili preciznije studentkinje kriviti za sve, a posebno ne za novo širenje virusa. Svi su podržali studentske proteste u vezi sa iseljavanjem iz domova i smatraju da je neophodno da se mladi uvek pobune kako bi se izborili za svoja prava.
- Studentkinje su istakle da su ispitni rokovi uglavnom protekli „u redu“, da su se nekako svi prilagodili situaciji, da jednostavno kvalitet nastave nije bio odgovarajući, ali da naravno sve mora da se razume – kao i da se plaše kako će izgledati naredna godina. Kako ističu, jedan semestar nije strašan – ali u situaciji ako ovo stanje potraje i narednu celu godinu, smatraju da

će biti na velikom gubitku. Iako su mišljenja bila podeljena šta je važnije – diploma ili znanje koje se stekne, studentkinje učesnice fokus grupe su istakle da ako ovakva situacija potraje duže – da će tek kasnije videti koliko su izgubile u pogledu kvalitetnog obrazovanja i znanja koje su stekle.

- Srednjoškolke su istakle da ne znaju kako će izgledati naredna godina, da su svakako za to da se u škole ide, da gube odsustvom socijalne interakcije jer škola nije samo učenje i nastavnice koje predaju gradivo, već i sve ono što ide sa tim (socijalizacija). Takođe su zabrinute kako će izgledati naredna školska godina, a posebno za one koje ulaze u poslednju godinu srednjoškolskog obrazovanja.
- Brucoškinje su jasno rekle da se nadaju da će godina početi normalno, jer su svesne da je razlika između srednjeg i visokog obrazovanja izuzetno velika. Smatraju da ne znaju kako će sve izgledati, ali da je za njih jako važno da mogu da se upoznaju sa profesorkama, asistentkinjama, sa samim fakultetima i da uđu u proces studiranja na iole regularan i normalan način. Plaše se da u ovim okolnostima mogu mnogo da izgube, da se ne snađu, da izgube celu godinu.
- Studentkinje su stava da se nastava mora odvijati u normalnim okolnostima koliko god da je to moguće, jer u suprotnom – plaše se izgubljenih „sada već više godina obrazovanja“.
- Sve učesnice fokus grupe su istakle da je pandemija naravno neočekivana stvar, ali da se sistem obrazovanja mora prilagođavati brže i da je zadatak nadležnih da osmisle i imaju pripremljene programe za ovakve situacije, posebno ukoliko se dešava u dužem

vremenskom periodu. Smatraju da obrazovanje zbog toga ne sme da pati i da se moraju osmisliti načini kako da se zadrži kvalitet obrazovanja i u vanrednim okolnostima.

3.2. Bezbednost i zdravlje mladih tokom pandemije

U ovoj fokus grupi među učesnicama smo imali mlade žene i muškarce iz različitih posebnih grupa mladih. Među učesnicama su bile i mlade supružnice i roditeljice, mladi sa sela, mlade osobe sa invaliditetom, mlade hronične pacijentkinje, zaposleni i nezaposleni mladi. Cilj je bio da ispitamo koliko su se bezbedno osećale tokom pandemije, kakva osećanja su imale tokom vanrednog stanja, da li su se suočavale sa nasiljem, nasiljem u porodici, da vidimo kako su funkcionisale mlade roditeljice i supružnice, ali i da se upoznamo sa time kakva su osećanja imali mladi sa invaliditetom i mlade hronične pacijentkinje, kako je na njih uticala pandemija, da li su se osećale bezbedno i da li im je zdravlje bilo ugroženo. Tokom razgovora istraživački tim je pokušao i da ispita kakva je perspektiva mladih, kako vide da će celokupna pandemija uticati na njih i njihovu budućnost.

- Učesnice fokus grupe su gotovo jednoglasno istakle da tokom vanrednog stanja nije bilo nasilja (bez obzira da li žive u primarnoj porodici, u sekundarnoj porodici sa supružnicama ili same), šta više – smatraju da ih je pandemija dodatno zblížila i da su se mnogi po prvi put našli u takvim situacijama, gde se suočavaju sa „nevidljivim“ problemom – ali problemom koji vide na svakom koraku. Nijedna od učesnica fokus grupe nije doživela porodično nasilje.

- Sve učesnice fokus grupe su istakle da iako one nisu bile objekti ili subjekti nasilja, da su u razgovorima sa svojim prijateljicama, koleginicama i sl. dobijale informacije o tome da je pandemija uticala na to da se nasilje poveća, ali kako učesnice ističu – kod njih to nije bio slučaj. Štaviše, kažu da su bile mnogo tolerantnije i solidarnije nego inače, ne samo u porodici, već i u zgradi/komšiluku, na ulici. Jedino što su naglašavale da su viđale kao probleme nasilja jesu gužve i „borba“ za maske i dezinfekciona sredstva, kada se dešavalo da se ljudi grupišu, „dišu jedni drugima za vrat“ i da su se onda dešavale svađe, ali da nikada nije prešlo u nešto više od toga.
- Mladi koji su imali primere nasilja u okruženju, ističu da su to porodice ili partnerski odnosi u kojima je i pre toga bilo tenzija, svađa i čestog (pre svega) verbalnog nasilja, a da se to sada nastavljalo, posebno kako je odmicalo vreme i u onim situacijama kada je zabrana kretanja trajala 2 ili 3 dana.
- Mlade supružnice koje žive sa partnerkama (muško i žensko, ali žive svako sa svojim partnerkama) ističu da nije bilo problema sa verbalnim ili fizičkim nasiljem, da se ono nije dešavalo i pored različitih osećanja koje su imale, promena raspoloženja, besa, beznađa, osećaja nemoći, straha i tuge. Mlade supružnice kažu da su imale oscilacije u odnosima sa partnerkama, od možda i najlepših do sada u zajedničkim životima, ali i do najgorih, ali da nikada nije pređena granica obične bračne svađe. Prema njihovim rečima, veoma je teško živeti u takvim okolnostima, sopstvene misli često ne mogu da se razumeju, strah od zaraze, strah od zaraze bližnjih, a kada se na to nadovežu dodat-

ni problemi poput straha za egzistenciju, od gubitka posla, smanjenja prihoda, otplate kredita i slično – onda je jako teško ostati mentalno zdrav sve vreme vanrednog stanja, a naravno da će to da se odrazi i na partnerske odnose. Kao ključnu odrednicu psihološkog stanja i mentalnog zdravlja navode oscilacije – da je jednostavno sve u tom periodu izgledalo kao jedan „rolerkoster“, od optimizma i nade da će već sutra biti bolje i da će se svet vratiti u normalu, do toga da već sutra imaju osećaj da svet nikad neće biti kao što je bio pre KOVID-19 virusa. Za odnose sa partnerkama isto kažu da su bili kao „rolerkoster“, ali da sada iz ove perspektive ceo taj period vanrednog stanja vide kao nešto što ih je ojačalo i kao prvu veliku krizu koju su zajedno proživeli. Učesnica fokus grupe je istakla da je često slušala priče o tome kako su se za vreme ratova '90-ih mladi parovi zbližavali mnogo više nego u normalnim okolnostima i da iako ne želi da poredi ove dve stvari, sada smatra da je proživela nešto slično i da joj je ovo samo dodatno pokazalo da „u paru“ sve može da se prebrodi. Ističe da je morala da bude sa roditeljima ili sama, da bi sigurno teže podnela celokupno vanredno stanje i pandemiju. Mladi koji su u supružničkim odnosima ističu da su nakon ukidanja vanrednog stanja počeli manje-više normalno da žive, da imaju osećaj da je opasnost prošla i da je najvažnije da su iz ovoga izašli jači. Navode i primere svojih prijateljica i poznanica koje su se razišle tokom ili nakon pandemije i smatraju da je i to dobro rešenje, jer su uvidele da u kriznim vremenima ne mogu zajedno da funkcionišu i kažu da je ovo možda bio pravi test za sve one koji planiraju brak.

- Mladi roditelji koji su bili deo fokus grupe tvrde da nikada nisu osećali veći strah nego za vreme vanrednog stanja. Mladi otac koji je učestvovao je rekao da on i supruga nisu znali u početku kako i šta da rade. I pored svog posla na kome je radio normalno tokom dana u prepodnevnoj smeni, suprugu i dete je u potpunosti stavio u izolaciju jer se plašio da će da se zarazaze KOVID-19 virusom. Kaže da je najveći deo sme ne razmišljao o tome kako da se što više čuva, kako ih ne bi doveo u problematičnu situaciju. Kao najveći utisak vanrednog stanja i pandemije mu je ostala količina sredstava za dezinfekciju koje je kupovao i koristio kako slučajno ne bi došao u situaciju da zarazi suprugu i dete. Mlada majka je radila u toku vanrednog stanja, ali je imala pomoć svoje majke (detetove bake) koja je u penziji i koja je sve vreme provela sa njima. Odmah su dete povukli iz vrtića i tek sredinom jula su ga vratili u redovne aktivnosti. Oba roditelja su istakla da je najteže bilo deci objasniti da ne mogu da idu u park, da ne smeju da izlaze, da ne mogu da se igraju sa drugaricama. Tvrde da je to dosta uticalo na njihovu psihičku stabilnost, ali da su vremenom i deca shvatila da je situacija vanredna i da se nešto „čudno“ dešava. Oba roditelja su bila izuzetno oprezna i nakon ukidanja vanrednog stanja, da su postepeno i povremeno izvodili decu i vraćali se u neke normalne aktivnosti poput odlaska u vrtić. I dalje izbegavaju proslave, masovnija okupljanja, ali tvrde da su dosta „opušteniji“ makar što se tiče odlaska u park, šetnje, odlazak na odmor i sl. Zbog dece poštuju apsolutno sve mere, trude se da drže distancu i gotovo nigde ne idu bez maske, kao u vreme vanrednog stanja. Tvrde da bi, da je samo do njih,

sigurno bili manje oprezni, ali zbog dece – ne sme zaštita ni u jednom trenutku da opadne. Smatraju da im je to obaveza, bez obzira što su deca najmanje ugrožena i bez obzira što mogu da se zaraze u vrtićima. Oba mlada roditelja kažu da su konstantno na vezi sa rukovodstvom vrtića i sa drugim roditeljima i da se svi trude da vode računa. Kako ističu, život ne može da stane, ali deca – a i oni zbog njih, moraju da se maksimalno zaštite. Tvrde da nije bilo jednostavno, da je povremeno bilo i ozbiljno naporno, pre svega zbog straha, konstantnog čitanja i isprobavanja raznoraznih metoda zaštite, ali da znaju da je sve to bilo neophodno. Posebno je zanimljivo što nisu optimistični i što veruju da će ovakvo stanje potrajati, ali da polako i deca sve shvataju i da će i deci kasnije biti lakše jer su se sada navikla na visok nivo higijene i zaštite. To vide kao pozitivnu stvar, jer iako su deca mala – pranje ruku, maske, dezinfekcija i slično im je postala rutina i veruju da će im i ostati rutina i kada se svet ponovo vrati u normalno stanje.

- Mlada osoba sa sela je istakla da je sigurno bilo jednostavnije živeti na selu nego u većim mestima. Tvrđi da najveći deo ograničenja sa kojima su se susreli mladi u gradovima gotovo da nije ni osetio. Dodaje da ne zna kako bi sama mogla da izdrži da je npr. morala da bude zatvorena u stanu po nekoliko dana i priznaje da se „divi“ ljudima u gradovima koji su morali da prođu kroz sve to. Što se tiče posla, navodi da je manje-više sve bilo normalno i tokom vanrednog stanja, da se samo jednom našala u problemu, onog trenutka kada je mladi poljoprivrednik priveden u povratku sa njive u vreme trajanja policijskog časa. Ona navodi da je poštovala mere da

tokom policijskog časa ne obavlja poljske radove, ali ističe da se u selima nisu toliko poštovale druge mere zabrane kretanja. Ističe da se družila sa prijateljicama i tokom zabrane kretanja, da je najmanji problem da u selu odeš nekoliko kuća dalje i da se vratiš. Ipak ističe da su se svi čuvali, da su poštovali distancu, da su koristili lepo vreme i da su se uglavnom družili napolju. Ističe da su ljudi iz sela vodili računa o tome da virus „ne uđe u selo“, da su se rizični kontakti zaista čuvali i vodili računa, ali i da je svako vodio dodatno računa o sebi iako smatra da su potpuno drugačije okolnosti u selu nego u gradu. Kako učesnica fokus grupe ističe – za nas sa sela, korona je bila samo malo veći oprez i panika kod dela starijeg stanovništva koje je plašljivo, ali da ih suštinski korona nije previše poremetila u svakodnevnim okolnostima. Dodaje da su u nešto težoj poziciji mladi koji rade u obližnjim većim mestima zbog pitanja prevoza, kontakata i funkcionisanja proizvodnje, ali da čak ni kod njih nije videla veći strah ili veći poremećaj normalnosti života na selu.

- Mlada osoba sa invaliditetom je opširno izložila svoje viđenje pandemije i vanrednog stanja kao samo dodatnog životnog problema sa kojim se suočila. Postavila je pitanje da ako je pandemija većinom negativno uticala na sve mlade na svetu, šta mislite kako može uticati na nekoga ko se suočava sa invaliditetom i ko već ne živi u potpunosti normalno kao svi ostali mladih. Istakla je da kada ste već u toj poziciji, da je možda bilo za očekivati da može lakše da podnese od svojih vršnjaka, ali da to nije bio slučaj, već da su strah i ograničenje kretanja „i te kako uticali“ i na nju. Život sa invaliditetom je već sam po sebi do-

voljno težak, a takav život u vanrednom stanju može da bude baš, baš težak i nelagodan. Ističe da su joj nedostajale prijateljice, svakodnevne aktivnosti, da je strah bio intenzivan, ali da je porodica podnela veliki teret. Ističe da je bila u kontaktu sa svojim prijateljicama i koleginicama i da su delile slične utiske, da ja vanredno stanje negativno uticalo na sve i da je vremenom ta briga za budućnost i osećaj neizvesnosti polako prestajao. Ističe da zna da su drugi mladi sa invaliditetom (naravno u zavisnosti od invaliditeta) bili u dosta lošoj poziciji, da su im neka prava ograničavana, ali veruje da će se svi kao mladi ljudi izvući iz depresije i da će nastaviti da žive kao i pre pandemije onog momenta kada se nađe vakcina ili na drugi način reši problem KOVID-a.

- Mlada hronična pacijentkinja koja je učestvovala u fokus grupi navodi da nikome ne bi poželela da u periodu vanrednog stanja živi na taj način i da ako može da bira jednu želju da mu se ostvari do kraja života – da bi izabrala da zdravstveni sistem nikada više ne bude preopterećen. Ističe da srećom nije imala nikakvih problema, ali misli koje je imala – „šta ako mi pozli – a niko ne može da pomogne jer se svi bave KOVID-19 pacijentima“, da je izuzetno teško živeti tako nekoliko meseci. Ističe da je svakodnevno pratila vesti, stanje u bolnicama, da je izuzetno pazila i bila izolovana najveći deo vanrednog stanja. Svesna da je jedna od najranjivijih grupa zbog hroničnih problema, u dogovoru sa porodicom je potpuno izolovana i zaštićena. Navodi da čak i kada je strah popuštao kod većine ljudi iz njenog okruženja, da je bilo jako teško osloboditi se straha koji je ona lično imala. Nakon vanrednog stanja je tek delimično počela da se

oslobađa straha, mada tvrdi da i dalje postoji. Kao najugroženija grupa, ističe da masku nosi svaki dan i svuda, da još nije bila u kafiću i da jedino gde je provodila vreme sa prijateljima su bili izletišta u Beogradu (Košutnjak, Ada, Lido). Ne želi da rizikuje, ali ne može ni da čeka da korona nestane. Ali svakako izbegava masovna okupljanja koja joj nisu potrebna, da ide u manje radnje, da vodi potpuno računa o sredstvima za dezinfekciju i da se tek par puta vozila u gradskom prevozu. Kako tvrdi, iako joj prijateljice govore da preteruje i da ne može toliko da se čuva, ona ističe da mora zbog sebe i svoje porodice, jer ako se sama ne čuva, neće je ni drugi čuvati. Kaže da živi u „novoj normalnosti“, ali da je to jednostavno tako za mnoge i da joj ne pada teško. Redovno odlazi na preglede u dom zdravlja, a obavila je i nekoliko specijalističkih pregleda u prethodnih nekoliko meseci. Dodatno ističe da je već početkom vanrednog stanja napravila „ozbiljne zalihe“ sprejeva koje koristi kada dobije „napade“ i da uvek kod sebe ima najmanje dva spreja, ali da srećom sve ovo vreme, nije imala napade.¹⁰ Veruje da su mnogi drugi mladi koji imaju određene hronične probleme u sličnoj situaciji i da je sigurna da se oni mnogo više čuvaju u odnosu na ostale mlade, baš iz tog razloga što za njih korona može da ima ozbiljne posledice.

3.3. Rad, zarade i egzistencija mladih

U ovoj fokus grupi učešće je uzelo nekoliko različitih kategorija mladih, odabranih u odnosu na njihov položaj

---

10 Hronično oboljenje – astma; sprejevi za olakšano disanje

na tržištu (rada), kako bismo saznali kako je na njih uticala pandemija KOVID-19 virusa. U razgovoru su učestvovali zaposleni mladi, zaposleni mladi koji su tokom vanrednog stanja ostali bez posla – privremeno i/ili trajno, mlade preduzetnice koje su obavljale svoj posao tokom pandemije i mlade preduzetnice koje su bile primorane da privremeno obustave svoj posao. Cilj nam je bio da vidimo kako je posao funkcionisao tokom pandemije, šta su bili problemi, kako je pandemija uticala na sam posao, da li su imali problema sa funkcionisanjem, kako je na njih uticalo to što su radili na svojim radnim mestima ili od kuće, kako vide mere pomoći države i šta su im očekivanja od narednog perioda, a posebno narednih nekoliko meseci koliko će pandemija sigurno da traje.

- Zaposleni mladi koji su nastavili svoj posao tokom vanrednog stanja ističu da su se našli u velikim problemima makar u samom startu vanrednog stanja, mada posle nekoliko meseci kada se osvrnu na sve to – smatraju da ceo taj period i nije bio tako loš. Kako tvrde, najveći problem je bio za one zaposlene čije je mesto stanovanja značajno udaljeno od mesta rada, posebno u velikom gradu (Beogradu), jer od momenta kada je gradski prevoz prestao da funkcionise – oni su bili u velikom problemu. Nemoćnost transporta je u tim trenucima predstavljala najveći problem, jer nije bilo samo pitanje transporta nego i celog procesa odlaska i dolaska na posao i mogućnost da se usput zaraze u taksiju, Car Go-u, da zaraze prijateljice koji su ih vozile ili da se zaraze u organizovanom prevozu kada je postojao jer svakako nije bilo efikasno da jedan automobil bude rezervisan samo za jednu osobu. Ističu da je naravno po-

stojao strah od bolesti, da su pomalo zavideli onima koji rade od kuće i da smatraju da su na neki način bili značajno više ugroženiji od njih. Tvrde da su na početku vanrednog stanja bili uplašeni za svoj posao, da je bilo pitanje kada će prestati da rade zbog manjka poslova, porudžbina ili obustava projekata i da je postojao snažan lični pritisak koji je naravno uticao na produktivnost na poslu. Nijednoj od učesnica fokus grupe prihodi nisu opali ni tokom, a ni posle vanrednog stanja, ali sve ističu da su u periodu mart – april bile spremne i na značajno snižavanje prihoda, samo da ne bi izgubile posao. Sve su istakle da im je teško išlo prilagođavanje na visoke mere zaštite kao što su maske (a posebne probleme su istakle u vezi sa nabavkom zaštitne opreme u prvih mesec dana), ali i druge procedure zaštite od KOVID-19 na radnom mestu. Ipak, ističu da su poslodavke ozbiljno shvatile mere i da su na najbolji mogući način pokušavale da zaštite kako zaposlene, tako i sve one koji na bilo koji način saraduju/posluju sa njihovim poslodavkama. Nakon ukidanja vanrednog stanja kod svih zaposlenih je došlo do popuštanja mera u njihovim firmama, sa određenim razlikama u stepenu popuštanja mera, da se povremeno mere ponovo pojačavaju, ali da je posao manje-više normalno nastavljen u periodu nakon vanrednog stanja. Sada sve učesnice ističu da nemaju strah od gubitka posla i tvrde da će jako teško doći do ponovnog „zatvaranja“ koje bi im eventualno ugrozilo posao i prihode. Kako jedna učesnica navodi: „Život mora da ide dalje, pa tako i posao. Naučiće svi da žive sa koronom, makar dok se ne pronade vakcina. Videli smo da može, sada je samo potrebno da se nastavi sa blagim merama i da

ekonomija nastavi da funkcionira bez problema.“ Sve učesnice smatraju da neće doći do velike ekonomske krize koja bi izazvala probleme na globalnom nivou i milione otkaza, tako da smatraju da su bezbedne, ali da mogu samo da zamisle kako je onima koji rade npr. u turističkim agencijama, hotelima ili granama poput ovih koje su najviše pogođene.

- Zaposlene mlade osobe koje su radile od kuće smatraju da su oni ljudi koji su radili od kuće bili izuzetno povlašćeni tokom perioda vanrednog stanja, da im je bilo značajno jednostavnije za funkcionisanje, ali i da su otkrili da mogu da funkcionišu i iz sopstvenog stanja i da im to ne utiče previše na produktivnost. Jedna od učesnica fokus grupe je radila od kuće samo tokom vanrednog stanja, odnosno nekoliko nedelja nakon toga i ističe da joj je bilo teško da se posle rada od kuće vrati na radnom mesto i bude produktivna sve vreme. Ističe da vreme koje se provede u sređivanju za posao i putu, sada je odjednom postalo vreme koje je slobodno ili vreme koje se koristi za više sna i da je to bilo jako značajno u pogledu posla. Smatra da je važan dobar menadžment, koji može da kontroliše zaposlene na osnovu rezultata i da posao u tom slučaju neće i ne može da trpi, iako tim nije fizički na okupu. Sigurna je da se u mnogim privrednim granama sada videlo da je rad od kuće realan i veruje da će postati sve češća praksa jer se videlo da može da funkcionira bez ikakvih ili makar bez velikih problema. Druga učesnica fokus grupe sve vreme od početka marta (prvog slučaja KOVID-19 pozitivnog u Srbiji) radi od kuće i ističe da je to politika cele firme (inostrana firma) i da će tako biti sigurno do kraja 2020. godine, a vrlo verovatno i dokle god epidemi-

ja bude proglašena u Srbiji. Kao neko ko je relativno nov u radnom kolektivu smatra da joj je ovo delimično otežalo položaj jer je značajno teže uspevala da rešava određene probleme, ali da je uz pomoć kolegistica i različitih softverskih rešenja uspevala da prevaziđe i ove probleme. Takođe smatra da je izuzetno povlašćena time što je tokom vanrednog stanja radila od kuće jer se značajno manje izlagala riziku da bude zaražena, ali ističe da joj to sada u pogledu virusa i zaraze ne znači previše jer se vratila normalnom životu (izlasci/kafići/treninzi), ali da joj svakako znači u pogledu slobodnog vremena, jednostavnosti „odlaska na posao“ i da se nada da bi cela firma mogla u budućnosti da se u potpunosti prebaci na rad onlajn jer makar u njihovom sektoru to nije prevelik problem. Obe učesnice koje su radile od kuće ističu da nisu bile zabrinute za svoje poslove i zaradu. Kako kažu, iako je pandemija uticala na ceo svet, to što su zaposlene u stranim kompanijama im je ulivalo sigurnost da neće biti problema sa funkcionisanjem makar njihovog dela posla u firmama, ali da su imale takve strahove za veliki broj svojih prijateljica ili članica porodice koje rade u domaćim kompanijama.

- Mlada osoba koja je ostala bez posla tokom vanrednog stanja ističe da je to bio jedan od težih delova njegovog „života odrasle osobe“. Kao ugostiteljska radnica, koja dominantno živi „od bakšiša“, a radi formalno preko omladinske zadruge – ističe da je znala da nema šta da očekuje ukoliko se ugostiteljski objekti zatvore i da je odmah bila u strahu od gubitka posla na duži vremenski period. Ističe da živi pristojno, da dobro zarađuje, mnogo više nego neke njene prijateljice sa fakultetom i državnim poslom, ali da je

takav njen posao – bez previše poštovanja radničkih prava i bez sigurnosti posla. Onog momenta kada su ugostiteljski objekti zatvoreni – prestala je da radi, a dobila je isplatu za ceo taj mesec, kao da je radila u potpunosti, ali da za dalje nije znala šta će i kako će. Kao podstanarka u Beogradu, našala se u dodatnom problemu, a jedina sreća kako ističe jeste ta što je imala određenu ušteđevinu. Ističe da kada si mlada osoba, ne razmišljaš previše o tome u redovnim okolnostima, ali da će je ova situacija sigurno naterati da pametnije i svrsishodnije raspolaže novcem i da napravi „štek za crne dane“. Kako je rekla, sve njene koleginice su se našle u istoj situaciji, a veruje da je takva situacija u celom sektoru ugostiteljstva – jednostavno je tako svuda, svi žive od bakšiša, a plate su male i bedne, a čak i onda kada imate sreće da ste prijavljeni na puno radno vreme – sigurna je da su svi prijavljeni na minimalnu zaradu. Sve ovo mladima stvara velike probleme, mnoge njene koleginice imaju decu, teško je uzeti kredit za stan i slično, ali smatra da je čak i takva situacija – značajno bolja nego što je bilo gde u Srbiji van Beograda jer makar može da se zaradi i iole pristojno živi. Dodaje da nije tražila drugi posao tokom vanrednog stanja, da se nadala da će se situacija brzo normalizovati, da je smanjila troškove i da je u stvari imala sreće jer mu je stanodavka umanjila troškove izdavanja stana što joj je, kako kaže, vratilo veru u solidarnost među ljudima. Stava je da je „neprijavljenim“ radnicama tokom ove pandemije najteže jer čak nisu mogle da računaju ni na pomoć države, ali da čak ni poslodavke za to nisu krivi, već država koja to toleriše i država koja je omogućila mehanizme putem kojih neko može da vas an-

gažuje preko omladinske zadruge, a da ste suštinski u radnom odnosu. Dodaje da je najvažnije da se ne desi novo zatvaranje, jer ako su jednom njene kolegice i ona sama preživele takvu situaciju, da će drugi put to ići značajno teže – posebno ukoliko vremenski dugo potraje. Ističe da je sigurno u još mnogim branšama ista situacija, a posebno među mladima i da pojedinci nemaju gotovo nikakva radna prava koja bi morala da imaju, a da kada dođu krizna vremena – upravo oni najviše stradaju.

- Mlada preduzetnica koja je učestvovala u fokus grupi, a koja je morala da obustavi svoj posao smatra da je funkcionisanje bilo dovedeno do ivice egzistencije, da sigurno ne bi uspela da opstane još neki period i da mora sve da se uradi kako ne bi došlo do novog karantina i „zatvaranja mušterija u njihove stanove“. Kao neko kome je bilo zabranjeno (frizerski salon) da radi duže od mesec i po dana, a ko ima malu firmu (četvoro zaposlenih) – ističe da ne može da zamisli kako je bilo onima koji nisu mogli da rade, a koji imaju značajno više zaposlenih. Nije problem bio samo zadržavanje zaposlenih za šta kaže da joj je značajno pomogla državna pomoć (isplate minimalnih zarada za zaposlene iako je naravno morao da se zadužuje da bi isplatio poreze i doprinose na te zarade), već i zadržavanje lokala koji iznajmljujete, plaćanje komunalija, računa, taksi i svih ostalih dažbina, kao i problemi ukoliko npr. imate rate kredita bilo za firmu, bilo svoje lične. Kaže da iako su obustavljene naplate rata kredita, stvaranje dugovanja i osećaj da ne možete da radite da zaradite stvara ogromne probleme. Ističe da ima njenih kolegica koje su „zamrzle“ firme kada su shvatile šta se sprema, da su one tek u

nezavidnom položaju jer nisu mogle da dobiju pomoć države, ali da makar neće morati naknadno da plaćaju poreze i doprinose za taj period. Stava je da zatvaranje više nikako ne sme da se desi jer bi bilo ugroženo na desetine hiljada poslova, a da je mladima u toj situaciji posebno teško jer su na početku svog posla i tek u fazi razvijanja svojih firmi. Dodaje da nakon ukidanja vanrednog stanja i normalizacije poslova nije imala većih problema, da radi u sektoru usluga koje su ljudima uvek neophodne i da uspeva da se stabilizuje nakon problema, ali da naravno postoji strah da će se situacija ponovo pogoršati i napraviti nove probleme. U pogledu državne pomoći preduzetnicama smatra da je morala da bude i viša, ali i da je ovo značajno pomoglo, da je dobrim delom bila nefer podeljena, jer su iste beneficije mogli da dobiju i vlasnice apoteka čiji je promet uvećan nekoliko puta i ona čiji salon nije uopšte mogao da radi određeni period, ali dodaje i da sigurno postoje sektori i delovi privrede ili usluga gde je pomoć tek neophodna.

- Sve učesnice fokus grupe su se saglasile sa tim da je pomoć države bila značajna, da je značajno olakšala funkcionisanje privrede i da je pomogla kako poslodavcima, tako i zaposlenima kroz davanje sigurnosti da neće ostati bez posla. Dodatno, deo učesnica smatra da je pomoć možda mogla da bude usmerenija (ciljano usmerena na određene ugrožene sektore i poslove ili na firme kojima je prihod opadao, a ne jednako svima) i da se veći deo sredstava opredeli za one kojima je pomoć neophodnija ili da je mogla da se uskrati onima kojima nije potrebna, a da za određene grane bude dugoročnija ili finansijski veća.

3.4. Organizovanje i volontiranje mladih

U ovoj fokus grupi učešće su uzele predstavnice mladih iz organizacija civilnog društva, predstavnice mladih iz udruženja koja se bave volontiranjem, organizacija mladih i za mlade, mladi koji su volontirali i koji su organizovali volontiranje. Cilj ovog dela istraživanja je bio da se utvrdi kako su organizacije mladih i za mlade funkcionisale, da li su mogle da realizuju svoje programe i aktivnosti, kako i na koji način su mladi volontirali, na koji način su se organizovali i da li je reakcija mladih na pandemiju mogla da bude adekvatnija ili je bila u skladu sa kapacitetima, znanjima i mogućnostima mladih.

- Predstavnice organizacija mladih i za mlade su u toku fokus grupe istakle da je funkcionisanje organizacija naravno bilo otežano, da nisu bile sigurne kako će da realizuju i da li će uopšte da realizuju svoje aktivnosti i kako će uopšte da izgleda realizacija projekata. Predstavnice organizacija koje imaju zaposlene su istakle da su se jako brzo prebacile na rad od kuće, na korišćenje novih alata, softvera i „gedžeta“ i da su relativno brzo uspele da pokrenu optimalan rad, ali da je prioritet bila komunikacija sa učesnicama tekućih aktivnosti koje su se mahom otkazivale, a nakon toga i komunikacija sa donatorima i razmišljanje o tome kako i šta dalje u periodu koji sledi. Ključni zadatak svih organizacija učesnica fokus grupa jeste bio da u tom prvom trenutku dođu do što šireg kruga mladih i da utiču na njihovu odgovornost nevezano za to šta je fokus i šta su ključne teme tih organizacija ili projekti kojima se bave. Putem društvenih mreža i drugih kanala komunikacije su slali poruke da je ne-

ophodno da se poštuju mere, da se sve ustručavaju od bespotrebnih kontakata i da je jako važno zaštititi sve mlade. Kako je vreme vanrednog stanja odmicalo, počele su svoje aktivnosti da preusmeravaju „na mreže“, da pokušaju da stvaraju nove aktivnosti koje će zainteresovati mlade, kao i da planirane aktivnosti nekako preusmere u onlajn svet, kako bi se postojeći projekti održali i postigli zacrtani rezultati. Sagovornice ističu da je bilo od velike važnosti da se organizacije mladih i za mlade odmah preusmere na aktivnosti koje je moguće realizovati kako bi imali sadržaje za mlade i da je to bila prilika da ih više upute u svoj rad, aktivnosti, projekte i prilike koje nude mladima. Ističu da je to jedna od prednosti mladih ljudi – to što su na Internetu, što je bilo jednostavno organizovati i programe neformalnog obrazovanja, ali i da su se donatori, a čak i institucije vrlo brzo prilagodile „novoj stvarnosti“ i da je bilo moguće organizovati veliki broj aktivnosti i programa. Naravno, one aktivnosti koje moraju da se održe uživo su ili otkazivane za period kada budu moguće ili je vremenom postalo jasno da ipak može da se održi i na Internetu. Jedna od učesnica je istakla da je bila oduševljena što je vrlo brzo u novim okolnostima uspeła da organizuje veliku konferenciju o obrazovanju sa nastavnicama iz srednjih škola putem Zoom platforme i da joj je to pokazalo da se svet menja i da iz svega ovoga može da ispadne i „nešto dobro“. I u vreme vanrednog stanja su mnoge organizacije produkovale sadržaje za mlade, a ukidanjem vanrednog stanja – iako su se mnogi vratili (odmah ili nešto kasnije) u svoje radne prostore, ipak je najveći deo događaja i dalje ostao na Internetu, što kako smatra jedna od učesnica fo-

kus grupe može da bude i veoma dobro za budućnost – kao primer da se mnoge stvari mogu odvijati isključivo u onlajn formi. Komentari koje su dobijale od mladih su bili izuzetno pozitivni, veliki broj mladih se brzo i lako priključio svim Internet dešavanjima, ali u periodu nakon vanrednog stanja je ipak dominantan utisak da taj lični kontakt, prisustvo seminaru ili konferenciji uživo ipak „ima svoje čari“, a to su pre svega socijalna interakcija, upoznavanje, druženje i stvaranje kontakata koje ipak na Internetu ne mogu da se dešavaju. Sve ovo je uticalo i na pokušaje da se događaji organizuju uživo, ali predstavnice organizacija su stava da je sve sada veoma teško organizovati, da se događaji ne mogu planirati unapred jer se ne zna kakve će mere biti na snazi, ali da su sve sigurne da koliko god da su programi i aktivnosti dobro izgledale na Internetu da je pitanje koliko će mladima biti zanimljivo da i u budućnosti pohađaju programe isključivo ispred svojih ekrana. Smatraju da se civilni sektor, pre svega omladinski sektor veoma dobro snašao u promenjenim okolnostima, ali da bi se ostvarili ciljevi njihovih organizacija (koji jesu različiti), ipak je neophodan i direktan kontakt sa mladima, ali i direktan kontakt sa institucijama, sa partnerima, sa međunarodnim organizacijama i slično. Organizacije koje deluju regionalno ili na evropskom nivou su posebno pogođene i pitanje je kako će one razvijati svoje programe dok se svet u potpunosti ne vrati u normalu. Smatraju da su se mladi dobro upravljali u svojim organizacijama, da su se vrlo brzo prilagodili novim okolnostima i da su mladi zaista budućnost i generacija koja može da se dobro snađe u vremenima krize, posebno ovakvim krizama koje donose od-

sustvo žive interakcije među ljudima. Kako je vreme proticalo, sve više se i rad organizacija za mlade i organizacija mladih vraćao u normalne tokove, ali kako ističu učesnice fokus grupe – ostaje strah kako će se ponašati donatori – domaći i međunarodni i da li će zbog svega što se dešavalo fondovi biti smanjeni i da imaju problem sa dugoročnim planiranjem aktivnosti za mlade zbog nesigurnosti projekata, programa i generalno donatorskih politika u narednom periodu. Ovo je jedan od najvećih problema sa kojim misle da će se organizacije suočiti u periodu kada pandemija prođe, ali da za sada deluje da su mladi pokazali da baš organizacije mladih mogu biti one koje će rešavati probleme u društvu, a svakako su mladi grupa sa kojom se mora raditi. Učesnice smatraju da su organizacije mladih i za mlade pokazale da mogu biti izuzetno korisne u mnogim oblastima i da svojim aktivnostima mogu umanjiti negativne efekte pandemije, ali deo učesnica fokus grupa smatra i da su mladi morali više da urade u toku, pre svega, vanrednog stanja, a najviše u pogledu volontiranja i odgovora na krizu „na terenu“.

- Jedan deo učesnica fokus grupe je volontirao tokom vanrednog stanja, a deo njih je to činio kroz udruženja i organizovao volontiranje u saradnji sa lokalnom samoupravom – lokalnom kancelarijom za mlade. Mladi koji su volontirali su istakli da im je to značajno iskustvo tokom vanrednog stanja, da je bilo izuzetno važno da što veći broj mladih volontira i da su mladi pokazali da na njih tokom bilo koje krize može da se računa. Učesnice su istakle da je na delu prikazana aktivnost mladih, međugeneracijska solidarnost jer su

najviše pomagali najstarijima, odgovornost mladih u kriznim situacijama jer nije bilo nikakvih problema ni tokom volontiranja, a ni u pogledu bezbednosti mladih i drugih sugrađanki u kontekstu poštovanja mera i rada po procedurama koje garantuju bezbednost svih. Smatraju da je taj period bio izuzetno težak za sve, a da je jednostavno dužnost svake mlade osobe bila da odgovori na pozive za volontiranje ili makar da samoinicijativno u svom komšiluku običu starije, da se stave na raspolaganje i da budu tu za bilo kakav vid pomoći. Najveći broj učesnica fokus grupe smatra i da je najveći broj mladih ipak „ostao nem“ na pozive za volontiranje i da to može da bude problem, kao i da su mladi morali još više da pomognu svojoj zajednici tokom vanrednog stanja. Sa druge strane, jedna od učesnica fokus grupe smatra da nije realno da svi mladi učestvuju u volontiranju, da je veliki broj mladih imao strah od virusa, ali i da je postojao značaj pritisak pre svega roditelja da se ne izlazi iz kuće i da se smanje kretanje i kontakti sa okruženjem, pa u tom smislu u potpunosti razume one mlade koji nisu volontirali tokom vanrednog stanja. Otvorena je rasprava tokom fokus grupe o tome kada i kako je volontiranje uspešno i optimalno, a zaključak je da se ono teže organizuje u većim gradovima, a da je u opštinama koje imaju veliki broj aktivistkinja kancelarije za mlade, a gde se dominantno mladi međusobno poznaju – volontiranje onda izuzetno lakše organizovati. Učesnica fokus grupe iz Beograda ističe da je bilo volontiranja po zgradama, da su se samoinicijativno organizovali i pomagali starijim sugrađanima, ali da nisu ni čuli ni videli neke ozbiljnije volonterske projekte u glavnom gradu. Druge učesnice su se saglasile da je to znatno teže upravo

u velikim gradovima kada ne postoji mreža koja funkcionira u uobičajenim situacijama i kada se organizuju nekakve druge akcije, što je u manjim mestima značajno lakše i jednostavnije i tvrde da se to sada videlo na delu.

- Organizovanje volontiranja za učesnice fokus grupe ipak nije bio lak posao jer su okolnosti u potpunosti drugačije nego kod ostalih volonterskih ili aktivističkih projekata. Činjenica da sve funkcionira u vanrednom stanju je već sama po sebi dovoljna da vas izmesti iz zone komfora iako ste slične stvari radili više desetina puta. Učesnica fokus grupe ističe da je osećala veliku odgovornost već pri samoj pomisli da organizuje volontiranje u situaciji kada se veliki broj građana direktno suočava sa zarazom, a da vi onda morate da budete odgovorni za određeni broj mladih koji volontiraju. Ističe da je to bio veliki problem od starta, ali da je u saradnji sa lokalnom samoupravom, kancelarijom za mlade i drugim institucijama problem vremenom lako prevaziđen, pre svega zbog dovoljno velikog broja svih zaštitnih sredstava, ali i zbog vrlo odgovornih mladih ljudi koji su poštovali dogovore, sve propisane mere i ponašali se izuzetno odgovorno. Zaključuje da nije imala problem zaražavanja volontera i da u tom smislu smatra da je sve prošlo u najboljem redu, ali je vrlo svesna da se volonterske organizacije u budućnosti moraju pozabaviti kreiranjem jasnih procedura i pravilnika kako organizovati i kako sprovesti volontiranje u vremenu zdravstvenih kriza. Dodatno, zaključuje da je od velike važnosti što se veliki broj mladih pokazao kao dorastao situaciji i zadatku i smatra da su mladi pokazali da se na njih (makar u slučaju njegove opštine) ozbiljno može računati u svakoj krizi.

4. DISKUSIJA O REZULTATIMA, PREPORUKE I ZAKLJUČCI

Za potrebe kreiranja preporuka i razumevanja celokupnog uticaja pandemije KOVID-19 na mlade, Krovna organizacija mladih Srbije je organizovala i 4 sastanka/diskusije u formi fokus grupe tokom septembra 2020. sa više relevantnih aktera (institucije – Ministarstvo omladine i sporta; međunarodne organizacije – UNICEF i British Council, savezi udruženja mladih, mlade ekspertkinja za omladinsku politiku, organizacije mladih i za mlade) u kojima su se diskutovali rezultati kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja i gde su razmatrane preporuke u vezi sa sve četiri teme – 1. Bezbednost i zdravlje mladih – osećaji, emocije i poverenje mladih tokom pandemije, 2. Obrazovanje, 3. Rad i finansije mladih i 4. Organizovanje i volontiranje mladih. Na osnovu komentara dobijenih iz ovih diskusija/fokus grupa, kao i na osnovu rezultata istraživanja su predložene preporuke i zaključci ovog istraživanja, a imajući u vidu i globalne komparativne podatke i trendove na nivou Evropske unije.

Pravo na rad i prihod

Jedna trećina mladih se plašila da će ostati bez posla tokom vanrednog stanja, od čega su se značajno više plašili za posao mladi iz regiona Beograda (43,3%) i Vojvodine (42,7%), a ovaj strah se tek minimalno smanjio nakon vanrednog stanja.

Najveći broj mladih je radio na radnom mestu (43,9%), a od onih koji su radili od kuće najveći broj smatra da ih **to nije uopšte poremetilo** u radu (39%).

Prihodi su opali tokom vanrednog stanja za 42,2% mladih tokom vanrednog stanja i 32,4% mladih nakon vanrednog stanja.

U vreme pandemije najčešći problem na koji se nailazilo jeste problem zaštite radnih prava, odnosno pitanje sigurnosti poslova. Pored mentalnog zdravlja, ovo je prioritetan izazov sa kojim se susreću mladi i u drugim zemljama Evrope i sveta.

Preporuka: pronaći mehanizam zaštite radnih prava u kriznim vremenima, smanjiti sivo i crno tržište, osnažiti ugovore. Značajan broj mladih strahuje za svoj posao zbog posledica pandemije KOVID-19 virusa i preporuka za sve subjekte omladinske politike jeste da mlade stavi u fokus eventualnih budućih privrednih/finansijskih mera i da zaštiti zaposlene mlade, ali i zaposlene preduzetnice. Imajući u vidu značaj finansijske sigurnosti za mlade – jedan od prioriteta mora biti očuvanje finansijske nezavisnosti mladih koji su aktivni na tržištu rada i da mladi ukoliko dođe do talasa otpuštanje ne smeju biti oni koji će podneti najveći teret. Imajući u vidu i širi trend koji je mapiran na nivou EU27 u istraživanju Evropske fondacije za unapređenja uslova života i rada iz jula

2020,¹¹ a koji ukazuje da najveću verovatnoću od gubitka posla imaju mlade žene (18 – 34 g.), uputno je posebnu pažnju usmeriti na ovu kategoriju mladih. Važan aspekt u zaštiti radnih prava mladih svakako uključuje konsultovanje sa ovom demografskom grupom u donošenju mera u ovom kontekstu. U tom smislu, potrebno je u prvom koraku adresirati postojeće predrasude o zanemarljivom uticaju pandemije na mlade tako što bi im se omogućile platforme kroz koje u prvom koraku mogu da podele sopstvena iskustva, ali kao što ukazuje i Evropska studentska unija,¹² neophodno je facilitirati i prikupljanje podataka koji se specifično odnose na mlade, kako bi se empirijski informisale buduće mere i politike.

Pravo na obrazovanje

Više od polovine mladih (60%) ocenilo je **negativnim ili veoma negativnim uticaj pandemije na njihovo školovanje**, a tek 6,1% mladih smatra da je imalo pristup obrazovanju kakav je neophodan za lični napredak. U tom smislu, najveći broj mladih anticipira i negativne posledice po svoje obrazovanje.

Iako je najveći deo mladih (3/4) imalo onlajn nastavu, **mladi iz naselja manjih od 10 000 stanovnika su značajno manje imali onlajn nastavu (58%)** u odnosu na veća naselja (prosečno oko 80%).

U kontekstu **formalnog obrazovanja u vreme pandemije**, možemo zaključiti očigledno nezadovoljstvo mladih ljudi kvalitetom obrazovanja. Uočen je i izazov spremnosti nastav-

11 Eurofound, Living, working and COVID-19, COVID-19 series, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020.

12 European Student's Union 2020, <https://www.esu-online.org/>

nica i profesorki za prelazak na vid digitalne nastave – kao i kvalitet istih. Drugi problem kod obrazovanja jeste pitanje mogućnosti učenica i studentkinja za praćenje onlajn nastave, odnosno ostvarivanja prava na obrazovanje za različite grupe mladih. Da pristup pravu na obrazovanje mladih treba prioritizovati i shvatiti ozbiljno, ukazuje i Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD),¹³ ističući da gubitak u obrazovanju uslovljava ekonomske posledice po produktivnost i rast, do te mere da se smatra da se jedna izgubljena školska godina može smatrati ekvivalentno gubitku od 7 do 10% celoživotnog prihoda.

Preporuka: za subjekte omladinske politike jeste insistiranje i međusektorska saradnja sa nadležnim ministarstvima kako bi se organizovale obuke nastavnica i profesorki, kao i rad pre svega udruženja mladih i za mlade na promociji onlajn/digitalnih alata i uključivanje udruženja mladih i za mlade u edukacije i obuke. Potrebno je raditi na razvijanju digitalnih veština kao i ići ka digitalizaciji obrazovanja – onlajn biblioteka, čitaonica i svih oblika inovativnosti. Potrebno je raditi na novoj strategiji obrazovanja koja će imati za cilj uključivanje svih ovih aspekata u strategiju, ali i aktuelno prilagođavanje sistema obrazovanja uslovima života i rada tokom pandemije. Preporuka za subjekte omladinske politike jeste i razvijanje što više neformalnih programa obrazovanja u onlajn formatu kako bi se mladima ponudili sadržaji kojih dominantno nema usled pandemije.

Potrebno je ukazati na problem klasnih razlika i nemogućnosti određenih grupa da prate onlajn nastavu, a nejednakost u ovom smislu očitava se na različite načine: od tehničkih ograničenja i pristupa digitalnim resursima, preko

---

13 OECD, *Schooling disrupted, schooling rethought: How the Covid-19 pandemic is changing education*, 2020.

mogućnosti uključenosti roditelja u rad sa mlađom kohortom mladih od kuće, do nepostojanja adekvatnih i neometajućih uslova za učenje od kuće. Ovo je pitanje za sve subjekte omladinske politike, ali i za nadležna ministarstva kako bi se smanjila mogućnost diskriminacije i kako bi obrazovni programi bili dostupni svima. Preporuka jeste da se moraju pronaći načini kako da se omogući da materijali budu dostupni svima, odnosno da ničiji proces obrazovanja ne bude dodatno ugrožen.

Pravo na mentalno zdravlje i bezbednost

Trećina mladih identifikuje pogoršanje sopstvenog mentalnog zdravlja u kontekstu vanrednog stanja.

Više od polovine mladih ocenilo je svoje osećanje ugorženosti usled vanrednog stanja prosečnom ocenom 3 i višom. U ovom smislu, **ugroženije su se osećale mlade žene i mladi koji žive u većim gradovima**, a osećaj ugroženosti raste i sa nivoom obrazovanja.

Zabrinutost za porodicu i prijatelja je osećanje koji prijavljuje 57,5% mladih, neizvesnost 51,5% mladih, nemoć 48,5%, zabrinutost za budućnost 45,7% mladih, a anksioznost 43,1%.

Čak 24,9% mladih niti jednog trenutka nije osetilo optimizam u pogledu budućnosti, trećina se osećala potpuno nekorisno i skoro trećina (28%) se ni u jednom trenutku nije osećala relaksirano. Čak 12,5% mladih izjavljuje da nije moglo da racionalno razmišlja nijednog trenutka tokom vanrednog stanja.

Od ukupnog broja mladih, 11,1% je doživelo nasilje, od čega većinom verbalno i onlajn, a najčešće od strane porodice.

Zabrinjavajući su podaci o mentalnom zdravlju i emocijama koje mlade žene i muškarci prijavljuju u vreme vanrednog stanja. Može se pretpostaviti da degradacija radnih i prava na obrazovanje, može imati značajan uticaj i na pogoršanje mentalnog zdravlja. Globalno istraživanje Međunarodne organizacije rada (ILO) sprovedeno u 112 zemalja na uzorku od preko 12,000 mladih (18–29 g.) upravo podvlači vezu između ovih aspekata. U tom kontekstu, primećuje se skoro dvostruka verovatnoća pojave anksioznosti ili depresije kod mladih ljudi čije je obrazovanje ili posao poremećeno ili je u potpunosti prestalo. Nedostatak socijalne interakcije viđen je kao još jedan od faktora koji štetno utiču na mentalno zdravlje mladih, prema Eurofound istraživanju¹⁴ koje je takođe rađeno na većem uzorku u 27 zemalja članica EU. Kako se navodi, iako mladi tradicionalno pokazuju bolje rezultate u istraživanjima mentalnog zdravlja u odnosu na ostatak populacije, udeo mladih u smislu osećanja anksioznosti, depresije, usamljenosti, tenzije itd. ostaje veći od ostatka populacije od početka uvođenja različitih mera protiv širenja pandemije. U istraživanju se zaključuje da ovi trendovi posebno postaju zabrinjavajući u slučaju ponovnih strogih mera karantina, koje se doživljavaju kao „nevidljivi zatvor“.

Preporuka: za sve subjekte omladinske politike je da se mladima predstave servisi i usluge dostupne mladima za pružanje podrške u kriznim vremenima, ali i da se investira u razvoj novih servisa i usluga i da se svim mladima obezbedi podrška. Ovo je posebno važna tema za ranjive grupe mladih. Vanredne okolnosti zahtevaju i vanredne mere i preporuka je da se ostvari jača saradnja sa ministarstvima

---

14 Eurofound, Living, working and COVID-19, COVID-19 series, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020.

nadležnim za mlade, zdravlje, obrazovanje i rad kako bi se napravio međusektorski plan za dugoročan rad u pogledu mentalnog zdravlja mladih i sprečavanje mogućih posledica po mlade.

Poverenje u institucije

Reakciju države na pandemiju nakon vanrednog stanja, mladi značajno negativnije ocenjuju nego reakciju tokom vanrednog stanja. Negativnije su ocene starijih grupa mladih.

Tek svaka deseta mlada osoba (10,9%) smatra da je imala pristup institucijama tokom vanrednog stanja.

Najveće poverenje kod mladih tokom vanrednog stanja su imali lekari, kao i u periodu kada je istraživanje rađeno. Primetan je pad poverenja u sve ponuđene institucije/aktere, a **najveći pad je zabeležen u odnosu na krizni štab**.

U odnosu na istraživanja rađena prethodnih godina u kojima je ispitivano poverenje mladih u institucije Vlade Republike Srbije, Predsednika Republike Srbije i medije – primetno je da je tokom vanrednog stanja bilo nešto više poverenje u ove institucije u odnosu na redovne okolnosti. U odnosu na period nakon vanrednog stanja, poverenje je niže nego prethodnih godina u normalnim okolnostima.¹⁵

Pored toga, pojedine mere odgovora na krizu poput iseljavanja studentkinja iz studentskih domova pogodile su mlade direktno i donešene su bez konsultacija sa njima.

15 Videti KOMS Alternativne izveštaje o položaju i potrebama mladih iz 2017/2018/2019. godine, <https://koms.rs/biblioteka/>

Preporuka: u kriznom štabu treba da postoji osoba koja će se obraćati mladima. Mladi su heterogena grupa i u tom smislu i poruke moraju biti usmerene različitim kategorijama mladih u zavisnosti od njihove vulnerabilnosti te je stoga jako važno u narednom periodu insistirati da se krizni štab senzitivije za obraćanje mladima. Dodatno, osim kriznog štaba – neophodno je da institucije komuniciraju sa mladima.

Nisko poverenje u institucije, a posebno nakon perioda vanrednog stanja utiče i na ponašanje mladih tokom pandemije, pa bi poljuljano poverenje ili preciznije odsustvo poverenja moglo da ima dalekosežnije posledice po mlade. Preporuka svim subjektima omladinske politike je da utiču na širi krug institucija da svoju komunikaciju usmere i ka mladima kako bi se zaustavila erozija poverenja u institucije koje se (svaka u svojoj oblasti) bore protiv pandemije virusa KOVID-19 i posledica koje dolaze sa njom, obzirom na velike razlike u pogledu poštovanja mera ili podrške merama tokom vanrednog stanja i nakon njega.

Konačno, u donošenju odluka i mera koje se direktno odnose na mlade, uputno je konsultovati upravo grupu kojih se odluke tiču, omladinske organizacije i kreirati zajednička rešenja i pristupe.

Odnos prema merama suzbijanja pandemije

Najveći broj mladih je poštovao mere pravila fizičkog distanciranja tokom vanrednog stanja (prosečna ocena 4,01 od 5), dok je poštovanje ovih mera značajno opalo u periodu nakon vanrednog stanja (3,19).

Najveći broj mladih je **u potpunosti poštovao ograničenja kretanja i okupljanja** u periodu vanrednog stanja (4,22). Nakon vanrednog stanja, ograničenje okupljanja (nema zabrane kretanja nakon ukidanja vanrednog stanja) poštuje mnogo manji broj mladih nego u periodu vanrednog stanja (3,30).

Više od trećine mladih (34,1%) smatralo je da su mere tokom vanrednog stanja previše stroge i još 19,1% da su stroge, ali **čak 45,3% mladih smatra da je vanredno stanje rano ukinuto.**

Rezultati istraživanja ukazuju na opadanje poštovanja preporučenih mera u kontekstu pandemije, što može biti problem nedostatka edukacije mladih o bezbednom ponašanju. Sa druge strane, povećanje ležernosti u periodu posle vanrednog stanja moglo bi da bude dovedeno u vezu i sa mapiranim niskim poverenjem u institucije, „zasićenošću“ pandemijom, ali i opštim odnosom populacije prema merama budući da se ovo istraživanje nije bavilo drugim demografskim grupama. S tim u vezi, poređenja radi istraživanje¹⁶ Centra za sociološka istraživanja, Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, navodi da tek 42% ispitanica u opštoj populaciji smatra da su donešene mere pravedne i da jednako važe za sve.

Preporuka: Subjekti omladinske politike poput kancelarija za mlade, udruženja mladih i za mlade koji na neformalan način mogu edukovati mlade o pandemiji, stanju u zemlji, situaciji sa virusom, vanrednom stanju itd. Uloga subjekta-

---

16 Ana Pajvančić – Cizelj; Jovana Cikić; Dušan Ristić, Društveni aspekti pandemije korona virusa – preliminarni rezultati istraživanja, 2020. 10.13140/RG.2.2.20823.70563.

ta omladinske politike je da obrazuje i usmerava ponašanje mladih tokom kriznih vremena i ovo mora biti jedna od aktivnosti koja zahteva posebnu pažnju, ukoliko se pandemija nastavi u dužem vremenskom periodu.

Komunikacija ka mladima i mladi u medijima

U odnosu mladih i medija u razgovoru sa institucijama i na fokus grupama uočen je i problem slike mladih u medijima, gde su mladi uglavnom predstavljeni kao prenosioci virusa.

Odnos mladih prema merama države i uopšte poverenja u ovom smislu koje je posebno opalo nakon vanrednog stanja, neminovno se mora dovesti u vezu i sa direktnim porukama koje su mlade kroz komunikaciju nadležnih i medije neretko identifikovale kao najneodgovorniju grupu u pogledu poštovanja epidemioloških mera.

Preporuka: ovaj problem koji potencijalno nosi višestruke posledice, potrebno je adresirati odlučnom promenom odnosa ka mladima u komunikaciji i u medijima, pre svega promenom diskursa koji je zasnovan na podacima. Preporuka je i da se organizacije mladih, savezi, pa i institucije za mlade više aktiviraju u pogledu zaštite mladih u medijima i njihovog položaja, posebno jer su mladi u mnogome ugrožena grupa koja se ništa manje od ostatka populacije ne suočava sa problemima i posledicama pandemije.

Poruke koje se plasiraju potrebno je diverzifikovati u skladu sa grupama kojima su upućene, te se s tim u vezi preporučuje objektivniji pristup medija u skladu sa uvidima istraživanja, a koji se ne razlikuju umnogome i od trenda koji možemo videti u Evropi kada je reč o položaju mladih.

Odnos prema emigriranju iz Srbije

Čak 46% mladih je odgovorilo da razmišlja o iseljavanju, ali da za sada ne planira.

41,8% mladih odgovorilo je da je pandemija uticala na njihov stav i da sada žele još više da odu iz Srbije.

Mladi smatraju da je pandemija negativno uticala na druge mlade i 73,8% smatra da sada još više mladih želi da ode iz Srbije.

Odnos mladih prema iseljavanju iz Srbije važna je tema već više godina unazad. Podaci Vestminsterske fondacije za demokratiju¹⁷ ukazuju da Srbija ima jednu od najviših stopa emigracije mladih na Zapadnom Balkanu, što zemlju godišnje košta oko 1.2 milijardi evra. Uticaj pandemije očigledno je negativan i u ovom kontekstu, odnosno pojačava postojeće tendencije mladih ka emigraciji.

Preporuka: U skladu sa kontinuiranim uvidima alternativnih izveštaja o položaju i potrebama mladih u Srbiji, koje Krovna organizacija mladih izrađuje godinama unazad, a koji kontinuirano mapiraju ovaj problem, sistemska preporuka u ovom smislu je uključivanje mladih u rad Koordinacionog tela za praćenje tokova ekonomskih migracija u Republici Srbiji.

Volontiranje mladih tokom pandemije

Manje od četvrtine mladih je volontiralo tokom pandemije (22,6%), od čega najveći broj mladih (78,7%) samoinicijativno (pomoć u komšiluku ili kroz neformalno organizovanje).

17 Cost of Youth Emigration in Serbia, Westminster foundation of Democracy, Belgrade, 2019. <https://www.wfd.org/2019/07/24/cost-of-youth-emigration-in-serbia/>

U odnosu na organizatore volontiranja, najveći broj mladih je volontiralo kroz organizaciju civilnog društva (udruženja).

Tek trećina mladih se tokom volontiranja osećala potpuno bezbedno, a manje od polovini mladih u uzorku koji su volontirali je u potpunosti bila obezbeđena oprema (43,5%).

Skoro polovina mladih smatra da jesu mogli više da pomognu (49,1%), a najveći broj mladih je imalo i podršku svoje okoline u svom angažovanju.

Dominantan stav tokom diskusije u fokus grupama bio je da mlade treba predstaviti kao resurs, kao snagu društva, kao osobe koje su spremne da pomognu i kao odgovorne pojedinke. Statistike govore da su mladi bili aktivni i volontirali u vreme pandemije, odgovorno pomagali sugrađanima kroz krizne štabove organizovane u gradovima.

Preporuka: odnosno set preporuka koje su proistekle iz održanih sastanaka za sve relevantne aktere jesu da je neophodno promovisanje samostalnog volontiranja, nevidljivih oblika volontiranja, različitih akcija i da je neophodno među mladima promovisati solidarnost. Svi akteri omladinske politike moraju ukazati na značaj volonteranja i akcija. Takođe, važna preporuka u oblasti volontiranja tokom pandemije, ali i bilo koje druge krize koja može da nas zadesi jeste da je u narednom periodu u saradnji sa svim relevantnim akterima potrebno kreirati uputstva/praktikume o volontiranju u vremenu krize, odnosno da se napravi jasno i precizno uputstvo kako da se mladi nose i ponašaju u kriznim vremenima, ali i kako da pomognu i da se zaštite.

Rodni aspekti

Mnogo više mladih žena je radilo kod kuće za vreme vanrednog stanja (59,2%) u odnosu na mlade muškarce (29,2%).

Mladi muškarci značajno više smatraju da je vanredno stanje negativno uticalo u smislu njihovog rada u odnosu na mlade žene (65,6% mladih muškaraca je dalo odgovore 1 i 2 u odnosu na 56,2% mladih žena).

Mlade žene pozitivnije ocenjuju onlajn nastavu (sa prosečnom ocenom 2,78 u odnosu na mlade muškarce sa prosečnom ocenom 2,30).

U smislu osećanja ugroženosti, mlade žene prijavljuju češće ovo osećanje u odnosu na mlade muškarce, i tokom i nakon vanrednog stanja.

Mlade žene pozitivnije ocenjuju reakciju države u odnosu na mlade muškarce i tokom i nakon vanrednog stanja i više su poštovala mere fizičkog distanciranja, kao i mere ograničenja kretanja i okupljanja.

Svi podaci dobijeni u kvantitativnom i kvalitativnom istraživanju, kao i u diskusiji sa relevantnim akterima o tim podacima nam govore da je pandemija KOVID-19 virusa značajno uticala na mlade, što je uvid tipičan i za istraživanja rađena na globalnom i evropskom nivou. U gotovo svim oblastima smo mogli da utvrdimo da su postojali problemi, da je nemoguće izbeći kratkoročne i dugoročne izazove sa kojima se mladi suočavaju tokom pandemije i da je neophodan zajednički rad svih subjekata omladinske politike, ali i međunarodna saradnja kako bi se umanjili negativni efekti korona virusa, vanrednog stanja i svih dodatnih problema koje je virus proizveo. Ovo istraživanje je imalo za cilj da utvrdi kako

mladi žive u vreme KOVID-19 pandemije, šta su bili najveći problemi u periodu vanrednog stanja, šta su najveći problemi nakon ukidanja vanrednog stanja, kako funkcioniše sistem obrazovanja, koliko je pandemija uticala na poslove mladih, ali i kako i na koji način su se osećali i osećaju tokom ovog perioda. Preporuke mogu da pomognu da se različiti akteri u društvu što lakše prilagode krizi koju živimo, ali i da razumeju potrebe mladih i na najbolji mogući način, koordinisano, jedinstveno i efikasno odgovore na novonastale okolnosti.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
316.728-053.6:616.98(497.11)“20”
СТОЈАНОВИЋ, Бобан, 1989–

Život mladih u Srbiji : uticaj covid-19 pandemije : rad, obrazovanje, bezbednost, mentalno zdravlje, poverenje u institucije, volontiranje, migracije : [kvantitativno i kvalitativno istraživanje sa preporukama] / Boban Stojanović, Tamara Vukov. – Beograd : Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju , Misija OEBS-a u Srbiji : Krovna organizacija mladih Srbije, 2020 (Beograd : Dosije studio). – 110 str. : ilustr. ; 21 cm

Tiraž 500. – Str. 7–8: Ka solidarnom međusektorskom odgovoru na krizu / Milena Stošić, Stefan Đorđević. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-80578-10-1 (KOMIS)

1. Вуков, Тамара, 1988– [аутор]

а) Свакодневни живот – Омладина – Србија – 2020

б) Ковид 19 – Пандемија – Последице

COBISS.SR-ID 26190601

 www.koms.rs

 [@komsmladi](https://www.instagram.com/komsmladi)

 [/komsmladi](https://www.facebook.com/komsmladi)

 [@komsmladi](https://twitter.com/komsmladi)

 [/company/komsmladi](https://www.linkedin.com/company/komsmladi)

 [@komsmladi](https://www.tiktok.com/@komsmladi)

 [KOMSmladi](https://www.youtube.com/KOMSmladi)

**KROVNA
ORGANIZACIJA
MLADIH SRBIJE**

 osce.org/mission-to-serbia

 [@osce_serbia](https://www.instagram.com/osce_serbia)

 [OSCE Mission to Serbia](https://www.facebook.com/OSCE.Mission.to.Serbia)

 [@OSCE_Serbia](https://twitter.com/OSCE_Serbia)

ISBN 978-86-80578-10-1

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji